

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาที่เอื้อต่อการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดนิยาม สมมุติฐานและการเรียนรู้ตั้งหัวข้อต่อไปนี้

1. กระแสการเปลี่ยนแปลงของประเทศที่มีผลต่อการจัดการศึกษา
 - 1.1 แนวการจัดการศึกษา
 - 1.2 หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน
 - 1.3 การบริการและการจัดการศึกษา
2. สาระสำคัญของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542
 - 2.1 หมวด 1 บททั่วไป ความมุ่งหมายและหลักการ
 - 2.2 หมวด 2 สิทธิและหน้าที่ทางการศึกษา
 - 2.3 หมวด 3 ระบบการศึกษา
 - 2.4 หมวด 4 แนวการจัดการศึกษา
 - 2.5 หมวด 5 การบริการและการจัดการศึกษา
 - 2.6 หมวด 6 มาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษา
 - 2.7 หมวด 7 ครู คณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา
 - 2.8 หมวด 8 ทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา
 - 2.9 หมวด 9 เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา
 - 2.10 บทเฉพาะกาล
3. ขอบข่ายและแนวทางในการกำหนดมาตรฐานผู้บริหารสถานศึกษา
4. บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา
5. บทบาทและหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542
 - 5.1 ด้านการจัดกระทำสาระหลักสูตรให้สอดคล้องกับท้องถิ่น
 - 5.2 ด้านการสนับสนุนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

- 5.3 ด้านการสนับสนุนการกระจายอำนาจและประสานความร่วมมือกับชุมชน เพื่อพัฒนาการเรียนรู้และปฏิบัติ
- 5.4 ด้านการสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิต
- 5.5 ด้านการประกันคุณภาพการศึกษาและมาตรฐานการศึกษา
- 5.6 ด้านการระดมทรัพยากรจากแหล่งชุมชนมาใช้ในการจัดการศึกษา
6. คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษา
7. คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาที่เอื้อต่อการบริหารตามพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542
 - 7.1 พระราชบัญญัติการศึกษา กับคุณลักษณะด้านบุคลิกภาพของผู้บริหาร การศึกษา
 - 7.2 พระราชบัญญัติการศึกษา กับคุณลักษณะด้านภาวะผู้นำของผู้บริหาร การศึกษา
 - 7.3 พระราชบัญญัติการศึกษา กับคุณลักษณะด้านทักษะทางการบริหารของ ผู้บริหารการศึกษา
 - 7.4 พระราชบัญญัติการศึกษา กับคุณลักษณะด้านวิชาชีพของผู้บริหาร การศึกษา
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 8.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 8.2 งานวิจัยต่างประเทศ

1. กระแสการเปลี่ยนแปลงของประเทศไทยที่มีผลต่อการจัดการศึกษา

การเปลี่ยนแปลงทางสภาพเศรษฐกิจและสังคมไทย เริ่มปรากฏการเปลี่ยนแปลงใน ทศวรรษ 1990 เศรษฐกิจของประเทศได้เข้าสู่ระบบนานาชาติมากขึ้น ทั้งนี้ เป็นผลมาจากการ รับเอาวิทยาการสมัยใหม่ตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกมาใช้ในการประกอบอาชีพและ การผลิตและมีการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมจากต่างประเทศมากขึ้น (จักรพรรดิ วิชา, 2538 : 10) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ก่อให้เกิดผลกระทบที่สำคัญอย่างยิ่งต่อประเทศหลายประการคือ ผลกระทบต่อความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ กระทบในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กระทบต่อวิถีชีวิตและวิถีจักรของกระบวนการทางเศรษฐกิจ และสังคม ผลกระทบในด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นย่อมส่งผลกระทบต่อการดำเนินงานพัฒนาการศึกษาของประเทศ จากกระแสการเปลี่ยนแปลง การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมจากต่างประเทศทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนสภาพการบริหารและการจัด

การศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมในยุคข้อมูลข่าวสาร (Information Age) โดยได้ดำเนินการปฏิรูปการศึกษาหลายแนวทางพอสรุปได้ดังต่อไปนี้คือ

1.1 แนวทางการจัดการศึกษา

การจัดการศึกษาในทศวรรษหน้าเป็นการจัดการศึกษาเพื่อสนองความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีเป็นประการสำคัญ รวมทั้งสนองความต้องการทางการศึกษาเพื่อแก้ไขปรับปรุงสังคมและวัฒนธรรมของชาติตลอดจนการรักษาสิ่งแวดล้อมและส่งเสริมคุณภาพชีวิต โดยมีแนวทางที่สำคัญ กล่าวคือ

1. การจัดการศึกษาจะจัดเพื่อสนองต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศมากขึ้น โดยเน้นผลิตกำลังคน พัฒนาฝีมือแรงงานขั้นกลางและขั้นสูงให้แก่ภาคอุตสาหกรรม ธุรกิจ บริการซึ่งจะมีความต้องการมากในอนาคตรวมทั้งมีการเร่งรัดผลิตบุคลากรทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้มากขึ้นด้วย

2. การจัดการศึกษาลักษณะหนึ่งจะเป็นการจัดการศึกษา เพื่อแก้ปัญหาทางสังคม วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อม ซึ่งเกิดขึ้นจากการพัฒนา และกระแสโลกาภิวัตน์ โดยให้สามารถดำรงความเป็นเอกลักษณ์ และรักษาวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ และการรักษา สภาพแวดล้อมรวมทั้งให้เด็กและเยาวชนเป็นพลเมืองดี มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีความสามารถที่จะดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

3. ลักษณะของการศึกษาจะเป็นการศึกษาเพื่อปวงชนและในขณะเดียวกันก็จะระดมสรรพกำลังทั้งมวลเพื่อการศึกษา (Educational for All and All for Education) (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2537 : 39) จะเป็นการจัดศึกษาสำหรับทุกคนอย่างต่อเนื่อง และมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมมากขึ้น กระบวนการศึกษากับกระบวนการแก้ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม จะเป็นกระบวนการเดียวกัน

4. มีการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานให้สูงขึ้นจนถึงระดับมัธยมศึกษา และเร่งรัดให้ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง และจะมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนรู้ ให้เหมาะสมกับสภาพการเปลี่ยนแปลงยิ่งขึ้น ในขณะเดียวกันการศึกษาก่อนวัยเรียนก็จะมีขยายตัวมากขึ้น ตามความต้องการของประชาชน รวมทั้งความต้องการการศึกษาระดับอุดมศึกษาก็จะมีมากขึ้นด้วย

5. การจัดให้บริการทางการศึกษามีความยืดหยุ่นมากขึ้น การศึกษานอกระบบ โรงเรียนและการบริการการศึกษาในชนบทจะมีความสำคัญมากขึ้นในลักษณะของการศึกษาตลอดชีวิต

สรุปได้ว่า แนวทางการจัดการศึกษานี้เป็นการจัดการศึกษาที่สนองต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีเพื่อแก้ไขปัญหาทางสังคมต้องการให้เด็กและเยาวชนเป็นพลเมืองดี มีคุณภาพชีวิตที่ดีและสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข อีกทั้งเป็นการศึกษาเพื่อปวงชนโดยมีการขยายพื้นฐานการศึกษาภาคบังคับให้สูงขึ้นจนถึงระดับมัธยมศึกษาและเป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นมากขึ้นโดยจัดให้ทั้งในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียนและตามอัธยาศัยซึ่งเป็นการศึกษาต่อเนื่องตลอดชีวิต

1.2 หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน

หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนทศวรรษหน้าจะมีความยืดหยุ่นและเป็นพลวัตสูงโดยจะมีความหลากหลายสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นของผู้เรียน ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมีมากขึ้น บทบาทของผู้สอนและผู้เรียนก็จะเปลี่ยนแปลงไปโดยจะมีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนมากขึ้น แนวทางการจัดหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน มีแนวทางดังนี้

1. เนื้อหาสาระของหลักสูตรจะมีปริมาณมาก และจะมีความหลากหลาย โดยสนองความต้องการของผู้เรียน หรือกลุ่มผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นภารกิจของสถานศึกษาที่จะต้องจัดการเรียนการสอนให้สนองความหลากหลายดังกล่าว
2. ท้องถิ่นหรือสถานศึกษาจะมีโอกาสจัดทำหลักสูตรมากขึ้น โดยจะเป็นไปในลักษณะที่สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น และการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นองค์ความรู้
3. มีการพัฒนาแหล่งความรู้ และจัดระบบเครือข่ายการศึกษาให้สอดคล้องสัมพันธ์กันทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education)
4. การจัดการเรียนการสอน จะเป็นไปในลักษณะการเรียนเป็นหมู่หรือเป็นกลุ่มของผู้เรียนโดยจะยึดผู้เรียนเป็นหลัก (Student Centered)
5. มีการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนทางไกลโดยผ่านสื่อของระบบสื่อสารคมนาคมไปยังผู้เรียนซึ่งทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้พร้อมกันเป็นจำนวนมากรวมทั้งการนำวิทยาการคอมพิวเตอร์มาใช้ในการจัดการเรียนการสอน
6. มีการพัฒนาคุณภาพครูให้ทันต่อความเติบโตและความก้าวหน้าขององค์ความรู้และความก้าวหน้าของวิชาการ เทคโนโลยีที่นำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ตลอดจนกระบวนการเรียนรู้

สรุปได้ว่า หลักสูตรมีความหลากหลายสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นมีการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นองค์ความรู้ ส่วนการจัดการเรียนการสอนนั้นเป็นการจัดระบบเครือข่ายการศึกษาให้สอดคล้องสัมพันธ์กันทั้งในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียน และตามอรรถาศัย โดยการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนและพัฒนาคุณภาพครูให้ก้าวหน้าทางวิชาการเพื่อสนองต่อการจัดการเรียนการสอนและกระบวนการเรียนรู้โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ

1.3 การบริหารและการจัดการทางการศึกษา

แม้ว่าแนวทางของการจัดการศึกษา การจัดหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนจะเปลี่ยนแปลงไป แต่ในทศวรรษหน้าโครงสร้างการบริหารการศึกษาของประเทศยังไม่มีเปลี่ยนแปลงมากนัก จะมีเพียงการจัดตั้งหน่วยงานหรือสถานศึกษาเพิ่มขึ้นและการกระจายอำนาจบางส่วนไปยังส่วนภูมิภาคและสถานศึกษาเท่านั้น ดังนั้นโครงสร้างการบริหารและการจัดการทางการศึกษาจึงจะไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก สภาพการบริหารและการจัดการศึกษาในทศวรรษหน้ามีลักษณะ ดังนี้

1. หน่วยงานระดับกรมจะมีการกระจายอำนาจบางส่วน เช่น การงบประมาณการบริหารบุคคลบางส่วนไปให้หน่วยงานในสังกัดระดับจังหวัด อำเภอ และสถานศึกษามากขึ้น
2. มีการวางแผนพัฒนาการศึกษาทั้งระยะสั้นและระยะยาวอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงระดับชาติ โดยหน่วยงานทางการศึกษาแต่ละระดับจะมีการวางแผนร่วมกันมากขึ้น
3. การดำเนินงานทางการศึกษาในระดับท้องถิ่นจะมีเอกภาพมากขึ้น โดยจะมีการประสานงานและร่วมมือกันของหน่วยงานต่าง ๆ
4. ในการบริหารแต่ละระดับจะมีลักษณะการตัดสินใจเป็นกลุ่มหรือเป็นคณะกรรมการ เพราะบุคคลระดับล่างจะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจมากขึ้น
5. ท้องถิ่นชุมชนและภาคเอกชนจะเข้ามามีส่วนในการจัดการศึกษาและการจัดการศึกษาเอกชนจะมีอิสระในการดำเนินงานมากขึ้น รัฐจะมีการกำกับดูแลน้อยลง
6. ผู้บริหารสถานศึกษาจะมีบทบาทในลักษณะการเป็นผู้นำในการพัฒนาการเป็นผู้จัดการและประสานงานให้เกิดการดำเนินงานมากกว่าการที่จะเป็นผู้ตัดสินใจสั่งการ

สรุปได้ว่า การจัดการศึกษาที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม จึงมีการจัดกว้างขวางทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียนให้มากขึ้นเนื่องจากประชาชนมีความต้องการ การศึกษาแบบต่อเนื่องตลอดชีวิตและเห็นคุณค่าของการศึกษามากขึ้น การกระจายโอกาสทางการศึกษาจะทั่วถึงและเป็นธรรมมุ่งพัฒนาคุณภาพการศึกษามากขึ้น จะมีแนวทางการปรับปรุงกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาการศึกษาการส่งเสริมการเรียนการสอนสาขาวิทยาศาสตร์และสาขาวิชาชีพการปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น

การปรับโครงสร้างการจัดการศึกษา ทั้งในด้านโครงสร้างและรูปแบบการบริหารการศึกษาความสอดคล้องระหว่างระดับการศึกษาและการพัฒนาจริยธรรมควบคู่กับความเจริญในสังคมเมืองแบบอุตสาหกรรม ในส่วนของการบริหารการศึกษา ระบบบริหารการศึกษาจะมีการกระจายอำนาจการบริหารไปสู่ระดับปฏิบัติในจังหวัด ประชาชนในท้องถิ่นจะเข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอปัญหาความต้องการและมีส่วนร่วมในการบริหารการศึกษามากขึ้น การใช้ทรัพยากรในการบริหารของการศึกษาระดับและสังกัดต่างๆ จะมีส่วนร่วมกันมากขึ้นและการกระจายทรัพยากรจะเหมาะสมและเป็นธรรมมากขึ้นด้วย

2. สาระสำคัญของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

สืบเนื่องจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 81 กำหนดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ เพื่อเป็นหลักในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และเป็นเข็มทิศชี้แนะในการพัฒนาสังคมไทยได้อย่างยั่งยืน จึงเกิดพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ขึ้นซึ่งเป็นพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติที่ได้มาจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแสดงความคิดเห็นและให้ข้อมูลอย่างกว้างขวาง เพื่อกำหนดเนื้อหาสาระต่างๆ อันส่งผลกระทบต่อที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลงการศึกษาของชาติเป็นอย่างมาก พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้บรรจุมาตราต่างๆ เพื่อกำหนดเงื่อนไขให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปฏิรูปการศึกษาทั้งระบบซึ่ง วิชัย ตันศิริ (2542 : 6) ได้สรุปสาระของพระราชบัญญัติ ดังนี้

2.1 หมวด 1 บททั่วไปความมุ่งหมายและหลักการ

เป็นหมวดสำคัญ เพราะเป็นหลักการสำคัญของแนวปฏิรูปการศึกษา และกล่าวถึงความมุ่งหมายของการศึกษาว่า เป็นการจัดการศึกษาเพื่อชีวิตและตลอดชีวิตโดยมุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในมิติต่าง ๆ ที่ถือว่าสำคัญทางการศึกษา ได้แก่ ร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม และให้สามารถดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

2.2 หมวด 2 สิทธิและหน้าที่ทางการศึกษา

กล่าวถึงสิทธิของประชาชนที่จะได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปี ที่รัฐต้องจัดให้โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย และกล่าวถึงสิทธิของบุคคลที่มีความบกพร่องทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ และสังคม ตลอดจนบุคคลที่มีความสามารถพิเศษ หมวดสิทธิเป็นการเปิดโอกาสในการส่งเสริมให้บุคคล ชุมชน สถาบันทางสังคม สถาบันศาสนา องค์กรเอกชน และสถานประกอบการ มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานและได้รับการสนับสนุนจากรัฐในหลายๆ วิธีเป็นการวางพื้นฐานการกระจายอำนาจการศึกษาสู่ชุมชน

2.3 หมวด 3 ระบบการศึกษา

ระบบการศึกษาใหม่ที่จัดไว้เพียง 2 ระดับคือ ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและระดับหลังการศึกษาขั้นพื้นฐานที่เรียกว่าระดับอุดมศึกษา จำแนกรูปแบบในการจัดการศึกษาเป็น 3 รูปแบบ คือการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย การจัดการศึกษาในแต่ละระดับสามารถจัดการศึกษาได้ 3 รูปแบบ โดยให้มีการผสมผสานและการเทียบโอนผลการเรียนระหว่างรูปแบบเดียวกันหรือต่างรูปแบบก็ได้ การศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดให้มีการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี และขยายเป็น 12 ปี ตามที่กระทรวงการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมกำหนด

2.4 หมวด 4 แนวทางการจัดการศึกษา

แนวทางการศึกษาที่ต้องถือว่า " ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด " กำหนดสาระการเรียนรู้ในแต่ละระดับกำหนดการจัดการจัดการกระบวนการเรียนรู้ 6 ประการ หรือเท่าที่จะสามารถดำเนินการได้ตามความเหมาะสมของสถานการณ์และลักษณะวิชา ให้มีการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตด้วยการจัดแหล่งการเรียนรู้ กล่าวถึงวิธีการประเมินผลและหลักสูตรแกนกลางของการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ประสานสอดคล้องกับหลักสูตรท้องถิ่นรวมทั้งส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่ เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา

2.5 หมวด 5 การบริหารและการจัดการศึกษา

การบริหารและการจัดการศึกษาของรัฐโดยยึดหลักการจัดการศึกษาให้มีเอกภาพ ต้านนโยบาย มีความหลากหลายในการปฏิบัติ มีการกระจายอำนาจไปสู่พื้นที่การศึกษาสถานศึกษาและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การจัดบทบาทหน้าที่ใหม่ของกระทรวงการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม การแบ่งบทบาทหน้าที่ระหว่างส่วนกลางกับเขตพื้นที่การศึกษาไว้ชัดเจน กระทรวงใหม่ร่วมงานกระทรวงศึกษาธิการเดิม งานของทบวงมหาวิทยาลัยและงานของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และการให้มหาวิทยาลัยเป็นอิสระจากการบริหารจัดการของรัฐ

2.6 หมวด 6 มาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษา

ระบบการประกันคุณภาพการศึกษาที่มีทั้งระบบการประกันคุณภาพภายในและระบบการประกันคุณภาพภายนอก รวมทั้งการให้มีสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพและขั้นตอนการดำเนินการประกันคุณภาพการศึกษา

2.7 หมวด 7 ครู คณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา

ระบบและกระบวนการพัฒนาครู คณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษาให้มีคุณภาพและมาตรฐาน โดยจัดให้มีกองทุนสำหรับการพัฒนา ให้มีองค์กรวิชาชีพครูเพื่อดูแลการออกไปอนุญาตประกอบวิชาชีพ มีองค์กรกลางบริหารบุคคล การกระจายอำนาจการบริหารและระบบเงินเดือนครูตลอดจนกองทุนส่งเสริมครูและคณาจารย์

2.8 หมวด 8 ทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา

การจัดสรรงบประมาณแบบใหม่ให้สถานศึกษา และแนวทางการระดมทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ มาจัดการศึกษา ทั้งทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรทรัพย์สิน

2.9 หมวด 9 เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

การส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีเพื่อสนับสนุน ส่งเสริมการศึกษาและระบบการพัฒนา และจัดตั้งกองทุนเพื่อพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

2.10 บทเฉพาะกาล

การจัดตั้งสำนักงานปฏิรูปการศึกษาและคณะกรรมการบริหารสำนักงานเพื่อทำงานเฉพาะกิจ 3 ปี มีหน้าที่เสนอรูปแบบ เสนอพระราชบัญญัติระเบียบการบริหารกระทรวงการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม พระราชบัญญัติการบริหารงานบุคคล (ของครู) และเสนอแนะการปรับปรุงกฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบต่างๆ ให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

สรุปเป้าหมายหลักของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 คือ

1. มุ่งหมายที่จะจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชนชาวไทยทั้งหมด โดยกำหนดสิทธิของชาวไทยจะได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี
2. มุ่งหมายที่จะปรับสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ โดยส่งเสริมให้ทุกๆ ส่วนในสังคมสามารถจัดการศึกษาได้
3. มุ่งหมายที่จะยกคุณภาพมาตรฐานการศึกษาไทย ปรับปรุงประสิทธิภาพของการบริหารจัดการส่งเสริมให้เกิดความเสมอภาคทางการศึกษาโดยกำหนดมาตรการหรือยุทธศาสตร์ของการดำเนินงานเป็นเงื่อนไขอย่างน้อย 5 ประการ ดังนี้

3.1 ปฏิรูประบบการบริหารการศึกษา เพื่อให้เกิดเอกภาพของนโยบายและการกำกับโดยกระจายอำนาจหน้าที่ในการให้บริการการศึกษาไปยังสถานศึกษาทุกระดับเขตพื้นที่ของการศึกษาและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดระบบประกันคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา ตามแนวคิดใหม่ให้มีองค์กรอิสระเป็นผู้ตรวจสอบและประเมินคุณภาพมาตรฐาน

3.2 จัดระบบส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพครู และการพัฒนาครูตลอดชีวิตของ
การเป็นครู

3.3 จัดระบบการจัดการสรรหาครูให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

3.4 ส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม และกำกับการศึกษาของรัฐราย
ละเอียดของหลักการและแนวทางเหล่านี้ปรากฏในหมวดต่าง ๆ ซึ่งมีทั้งหมด 9 หมวด 78 มาตรา
สรุปได้ว่า พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดเป้าหมาย
ของการจัดการศึกษาไว้คือ เป็นการจัดการศึกษาตลอดชีวิตโดยมุ่งหวังที่จะให้สังคมไทยเป็น
สังคมแห่งการเรียนรู้โดยยกมาตรฐานของการศึกษาไทยให้มีความเสมอภาคกันคือ ปฏิรูปการ
ศึกษาให้เกิดเอกภาพ ส่งเสริมมาตรฐานครูและพัฒนาครูรวมทั้งจัดสรรทรัพยากรให้มี
ประสิทธิภาพส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและกำกับการศึกษา ดังนั้นผู้บริหารการศึกษาจึง
ต้องมีการพัฒนาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแนวทางและกระบวนการบริหารเพื่อให้มีประสิทธิภาพ
สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

3. ขอบข่ายและแนวทางในการกำหนดมาตรฐานผู้บริหารสถานศึกษา

ตามเจตนารมณ์ในกฎหมายที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ
พ.ศ. 2542 ต้องการคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษา ดังนี้

1. มีความเข้าใจชัดเจนในเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ เกี่ยวกับทิศทางการสร้าง
คนสร้างชาติ พัฒนาประเทศและพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ เกี่ยวกับทิศทางการ
เรียนรู้ คุณภาพของผู้เรียนของชุมชนและสังคม วัฒนธรรม และองค์ความรู้ทางวิชาการ
2. มีความรู้ ความเข้าใจ ในฐานะความเป็นวิชาชีพของครู และของผู้บริหาร
สถานศึกษาในฐานะที่จะต้องปฏิบัติเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกัน
3. มีความรู้ ความเข้าใจ ในกระบวนการเรียนการสอน ตามมาตรา 22, 23 และ 24
แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ คือ

มาตรา 22 การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้
และพัฒนาตนเองได้และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริม
ให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ

มาตรา 23 การจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและ
การศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้
และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

- 1) ความรู้เกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่
ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็น

สังคมไทย และระบบการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

2) ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์ เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน

3) ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทยและการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา

4) ความรู้และทักษะคณิตศาสตร์และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง

5) ความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข
มาตรา 24 การจัดการกระบวนการเรียนรู้ให้สถานศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการดังต่อไปนี้

1) จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

2) ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา

3) จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

4) จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกันรวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

5) ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและอำนวยความสะดวก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอน และแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆ

6) จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

4. มีความรู้ ความเข้าใจ และสามารถวางระบบมาตรฐานสถานศึกษาที่ตนเองรับผิดชอบทั้งในด้านความรู้ ความสามารถทางวิชาการผู้เรียน ทักษะในกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนและชุมชนการร่วมกันสืบสานทางวัฒนธรรม และการจรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการที่สามารถประกันคุณภาพได้อย่างชัดเจนโปร่งใส ทั้งภายในและภายนอก

5. มีความสามารถในการประสานความร่วมมือระหว่างชุมชน นักเรียน ครู องค์กรท้องถิ่น

6. มีความสามารถในการวางแผน การเงิน บุคคล วัสดุ อุปกรณ์ที่ก่อให้เกิดความสะดวกคล่องตัวและมีประสิทธิภาพ สำหรับการเอื้ออำนวยให้ครู นักเรียน ชุมชน สังคม และผู้เกี่ยวข้องสามารถร่วมกันผลักดันการศึกษาให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ในกฎหมาย

สรุปได้ว่า พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ต้องการคุณลักษณะของผู้บริหารที่มีความรู้ ความเข้าใจในเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญคือ 1) ในฐานะความเป็นวิชาชีพครู 2) ในการจัดกระบวนการเรียนการสอนโดยถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุดเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และการบูรณาการ โดยการจัดเนื้อหาสาระ การฝึกทักษะ การจัดกิจกรรม ให้ผสมผสานสาระความรู้ต่างๆ อีกทั้งจัดบรรยากาศและอำนวยความสะดวกโดยจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่ 3) ในการประสานงานความร่วมมือระหว่างชุมชน และ 4) ในการวางแผนการเงิน บุคลากรและวัสดุอุปกรณ์ ดังนั้นคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาตามเจตนารมณ์ของกฎหมายในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 จึงต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวอย่างต่อเนือง เพื่อพัฒนาระบบการเรียนการสอนให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ

4. บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา

เกรทโลว์ (Kreitlow , 1965 : 98) ให้ความเห็นว่า การเป็นผู้นำของกลุ่มจำเป็นต้องมีบทบาทในการบริการและการจัดการบริหารงานภายในกลุ่ม เป็นผู้วางแผนให้กลุ่มดำเนินการ ป้องกันและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม ประสานงานเพื่อการดำเนินงานของกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายเสนอแนะความคิดเป็นให้กลุ่มเกิดความมั่นใจ เพื่อกลุ่มดำรงอยู่ได้ด้วยความมั่นคง ตลอดจนการประเมินผลความก้าวหน้าการดำเนินงานของกลุ่มด้วยซึ่งสอดคล้องกับ ภิญญโธ สาร (2526 : 225-230) ที่กล่าวว่า บทบาทและหน้าที่ของผู้นำควรมีดังนี้ คือ ในฐานะผู้บริหาร ผู้วางแผน ผู้ชำนาญการ ผู้กำหนดนโยบายตัวแทนของกลุ่ม ผู้ควบคุมความสัมพันธ์ภายใน ผู้ให้คำแนะนำ ผู้ไกล่เกลี่ย เป็นบุคคลตัวอย่างในฐานะสัญลักษณ์ของกลุ่มตัวแทนรับผิดชอบ ผู้มีอุดมคติ ผู้มีแต่ความกรุณาและเป็นผู้รับผิดชอบแทน ในทำนองเดียวกัน แอสแกลล์ ซึ่ง อุทัย หิรัญโต (2524 : 39) อ้างถึงได้กล่าวว่า หน้าที่ของผู้นำมีดังนี้คือ ทำให้ผู้ร่วมงานมีความสนใจต่อวัตถุประสงค์ขององค์กรทำให้การติดต่อสื่อสารภายในองค์กรชัดเจน ปฏิบัติต่อผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยความยุติธรรมรักษาขวัญและกำลังใจของผู้ใต้บังคับบัญชาให้สูงอยู่เสมอและทำให้ผู้ร่วมงานมีความกระตือรือร้นที่จะทำงาน

วิจิตร ศรีสะอ้าน (2526 : 67 - 75) กล่าวถึงบทบาทผู้นำในสถานศึกษา ได้แก่ การพัฒนาหลักสูตรและการสอน เกี่ยวกับบุคลากร การจัดหาเงินและเครื่องช่วยอำนวยความสะดวกทั้งหลาย การประชาสัมพันธ์สถานศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับ บุญมี เณรยอด (2529: 174) ที่กล่าวว่า บทบาทของผู้บริหารในการส่งเสริมงานวิชาการควรมี 5 ประการ คือ การพัฒนา

หลักสูตรและการสอน การจัดการและพัฒนาบุคลากร การจัดหาอุปกรณ์การสอนและสิ่งอำนวยความสะดวก การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน และการประเมินผลการปฏิบัติงาน สำหรับ นพพงษ์ บุญจิตราศุขย์ (2525 : 18) กล่าวถึงภาระกิจของผู้บริหารการศึกษา คือ เป็นผู้นำทางวิชาการ ผู้ประสานงานและให้บริการที่ดี มีอิทธิพลเป็นที่ยอมรับเชื่อถือในหมู่ครูสร้างความสามัคคีกลมเกลียวของสมาชิกในโรงเรียน และเป็นผู้ควบคุมการบริหารงานให้บรรลุเป้าหมายทั้งของโรงเรียนและสมาชิก

สำหรับ แคมป์เบลล์ และคนอื่น ๆ (Campbell and others, 1968 : 225 - 227) เห็นว่าหัวหน้าสถานศึกษาต้องแสดงบทบาทของผู้นำ คือ เป็นผู้จัดรูปงาน (Organizer) เป็นผู้สื่อความหมาย (Communicator) เป็นผู้นำทางการศึกษาและเป็นผู้บังคับบัญชาด้วย

โจนส์ และคนอื่น (Jones and others, 1969 : 179-183) เห็นว่า หัวหน้าสถานศึกษาต้องแสดงบทบาท คือ เป็นผู้นำทางการศึกษา สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน จัดหาวัสดุอุปกรณ์เพื่อการศึกษาและวิจัย และรู้จักประเมินผลงานของตนเอง

ชัสเตอร์ และ เวทซ์เลอร์ (Shuster and Wetzler, 1958 : 8) กล่าวว่า ผู้บริหารสถานศึกษาที่ประสบผลสำเร็จ ควรมียุทธศาสตร์ที่ดังนี้ คือ

1. มีความสามารถในการแก้ปัญหา และมีมนุษยสัมพันธ์อันดีต่อผู้อื่น
2. มีความเป็นกันเอง เอาใจใส่ต่อเพื่อร่วมงาน
3. ยอมรับเป้าหมายในการจัดการศึกษาเพื่อมวลชน จึงต้องสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน

กับชุมชน

4. มีความสนใจต่อความต้องการของสังคม
5. สร้างความเข้าใจกับคนทั่วไปให้ยอมรับเกี่ยวกับความรู้ความจริงในการเปลี่ยนแปลงของโลกว่ามีความเป็นไปอยู่ตลอดเวลา

เฮนเคสลีย์ และคนอื่น ๆ (Hencley and others, 1970 : 79) ให้ความเห็นว่า ผู้บริหารควรแสดงบทบาทของผู้นำในการวางนโยบาย ดังนี้ คือ

1. โปรแกรมทางการศึกษา และกระบวนการสอน
2. บุคลากรด้านนักเรียน ครู อาจารย์ คนงาน ภารโรง การเงินและธุรการ
3. จัดบรรยากาศของสิ่งแวดล้อมเพื่อให้กระบวนการเรียนการสอนเกิดผลดีสูงสุด
4. สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน และส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกัน

และกัน

5. เน้นการนำผลการวิจัยไปใช้เพื่อพัฒนาความรู้ และปรับปรุงการเรียนการสอน
6. พัฒนาทัศนคติของบุคลากรในโรงเรียนให้มีทัศนคติที่ดีต่อสังคม และประเทศชาติ

ทอมป์สัน (Thompson, 1952 : 95) เสนอแนะว่า ควรพิจารณาบทบาทของผู้นำ
ในสถานศึกษาในลักษณะ ดังนี้คือ

1. มีความมั่นใจในตนเองว่าสามารถบริหารงานในโรงเรียนได้ดีกว่าผู้อื่น
2. มีคุณยพินิจสูงในการให้ความยุติธรรม และเป็นที่ยอมรับของครู
3. ยอมรับว่างานการสอนเป็นงานสำคัญ
4. มีความสามารถด้านการวิเคราะห์ วิธีการ สาระ เวลา และการปฏิบัติอย่าง

เหมาะสม

5. รู้จักการสร้างความมั่นคงด้านขวัญกำลังใจให้เกิดขึ้นกับครู
6. เข้าใจเลือกใช้ครูและรู้จักมอบหมายงานให้ครูทำอย่างเหมาะสมกับความสามารถ
ของครูโดยยอมรับเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคล

พินัส หันนาคินทร์ (2524 : 59-61) กล่าวว่า บทบาทและหน้าที่ความรับผิดชอบ
ของผู้บริหารโรงเรียน ควรมีดังนี้

1. รับผิดชอบการงานทุกอย่างในโรงเรียน
2. เป็นตัวแทนหรือสัญลักษณ์ของโรงเรียน
3. เป็นผู้แทนหรือให้การแนะนำแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา
4. เป็นผู้ริเริ่มงานใหม่
5. เป็นผู้ตัดสินใจในปัญหาระดับสูงของโรงเรียน

จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาโดยทั่วไปควรมีดังนี้
คือ เป็นผู้วางแผนกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ในการทำงานของโรงเรียน จัดระบบงาน
และมอบหมายงานให้บุคลากรทำตามความสามารถและเหมาะสม กระตุ้นและจูงใจให้ทุกคน
ทำงานอย่างเต็มความสามารถตัดสินใจแก้ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานให้บรรลุ
เป้าหมาย แนะนำให้ความรู้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชาเป็นประจำ ประสานการดำเนินงานกับบุคคล
ภายในและภายนอก โรงเรียนได้ดี เป็นตัวแทนหรือสัญลักษณ์ของโรงเรียน และมีการติดตาม
ประเมินผลการปฏิบัติงานอยู่เสมอ

5. บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

พ.ศ. 2542

บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ
พ.ศ. 2542 ได้มาจากการวิเคราะห์เนื้อหาตามมาตราต่าง ๆ ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ
พ.ศ. 2542 และเพิ่มเติมคำอธิบายตามแนวคิดของนักวิชาการจากหนังสือและบทความต่าง ๆ
6 ด้าน ดังนี้

5.1 ด้านการจัดทำสาระหลักสูตรให้สอดคล้องกับท้องถิ่น

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กล่าวถึง มาตรา 27 ความว่า ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ

มาตรา 27 มีสาระสำคัญในเรื่องหลักสูตรแกนกลาง โดยให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นหน่วยบริหารราชการส่วนกลางเป็นผู้จัดหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานในส่วนหลักที่เป็นแกนกลางเพื่อให้การศึกษามีความหลากหลายและเป็นมาตรฐานมีความต่อเนื่องและสอดคล้องกันแต่ระดับ โดยมีสาระหลัก 4 ประการ คือ 1) เพื่อความเป็นไทย 2) เพื่อความเป็น พลเมืองที่ดีของชาติ 3) เพื่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ 4) เพื่อการศึกษาต่อ หลักสูตรแกนกลางเป็นหลักสูตรที่คนไทยทุกคนต้องเรียนรู้เพื่อดำรงความเป็นไทย การถ่ายทอดเนื้อหาที่อยู่บนความคิดและวัฒนธรรมของชาติโดยบูรณาการให้สอดคล้องกับโลกยุคไร้พรมแดนเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต้องจัดให้สมดุลระหว่างองค์ความรู้ 2 ประเภท คือ 1) ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี คณิตศาสตร์ และภาษาต่างประเทศ เพื่อพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าทัดเทียมประเทศต่างๆได้ 2) เพื่อดำรงความเป็นไทยควรมีหลักสูตรแกนกลางที่จำเป็นไว้ คือ วิชาภาษาไทย วิชาที่เกี่ยวกับชาติ ศิลปวัฒนธรรมและสถาบันพระมหากษัตริย์ นอกนั้นให้เป็นหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้เรียนคือมีทั้งภูมิปัญญาสากลและภูมิปัญญาท้องถิ่นในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน (รุ่ง แก้วแดง, 2540 : 215-250)

นอกจากนี้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ยังกล่าวถึง มาตรา 28 ความว่า หลักสูตรการศึกษาระดับต่างๆ ต้องมีลักษณะหลากหลายและเหมาะสมกับแต่ละระดับ โดยมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลให้เหมาะสมกับวัยและศักยภาพ

มาตรา 28 มีสาระสำคัญในเรื่องหลักสูตรท้องถิ่น รวมทั้งหลักการจัดทำสูตรซึ่งเป็นหน้าที่ของสถานศึกษาโดยกำหนดสาระดังนี้ 1) เป็นหลักสูตรเกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม 2) เป็นหลักสูตรเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) เป็นหลักสูตรเกี่ยวกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน และสังคม (กรมสามัญศึกษา, 2542 : 92-93)

หลักสูตร คือ ประสบการณ์ทั้งหมดที่สถานศึกษาจัดให้ผู้เรียนได้เรียนทั้งในและนอกห้องเรียนเพื่อพัฒนาผู้เรียนไปสู่จุดมุ่งหมายที่วางไว้นั้นเป็นเรื่องสำคัญ (วิรัตน์ บัวขาว, 2541 : 8) เพราะเป็นตัวกำหนดทิศทางการจัดการศึกษา ควรมีหลักสูตรแกนกลางและหลักสูตรท้องถิ่น หลักสูตรท้องถิ่น คือหลักสูตรที่เป็นรายวิชาเลือกเสรีหรือวิชาบังคับที่มีเนื้อหาสาระสอดคล้องและเป็นไปตามสภาพชีวิต เศรษฐกิจ สังคม ชุมชน รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น ตลอดจนชี้ให้เห็นถึงปัญหา ความต้องการของผู้เรียน ผู้ปกครอง

ชุมชน และให้ผู้เรียนรักท้องถิ่นซึ่งได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชาวบ้าน ผู้รู้ในท้องถิ่นซึ่งเป็นบุคคลที่มีประสบการณ์ในการเรียนรู้ หรือสืบทอดมรดกของหมู่บ้าน เช่น ช่างทอผ้า ช่างแกะสลัก รวมทั้งครู ผู้ปกครองนักเรียน ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นพร้อมทั้งติดตามและประเมินผล (กองวิจัยทางการศึกษา, 2539 : 14-15, 2542 : 3)

หลักสูตรท้องถิ่นเป็นเครื่องมือการจัดการศึกษาของชุมชน (กัลยานี ปฎิมาพรเทพ, 2541 : 29) การจัดการศึกษาในอดีตที่ผ่านมา เป็นภาระหน้าที่ของชุมชนในการให้การศึกษาแก่ลูกหลานและสมาชิกของชุมชนทั้งด้านวิชาการและอาชีพ โดยมีพ่อ แม่ คนเฒ่า คนแก่ และช่างฝีมือเป็นผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้เด็ก การจัดการศึกษาในลักษณะนี้จึงมีรูปแบบที่หลากหลายและสอดคล้องกับพื้นฐานหรือวิถีชีวิตของคนในชุมชน ความหลากหลายของการศึกษาในชุมชนได้สูญไปเมื่อรัฐเข้ามาควบคุมการจัดการศึกษา การศึกษาถูกกำหนดนโยบาย หลักการและแนวปฏิบัติจากหน่วยงานจากส่วนกลางมากเกินไป หลักสูตรที่นำมาสอนจึงห่างไกลจากวิถีชีวิตจริงของชุมชน ผู้เรียนเรียนรู้เรื่องไกลตัวมากกว่าที่จะรู้เรื่องตัวเอง ทำให้เกิดปัญหาในการดำรงชีวิตและช่วยตัวเองไม่ได้ (อังกร สมคะเนย์, 2535 : 8)

การจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น เป็นการจัดการศึกษาที่มีความหมายสำหรับผู้เรียนเพราะเป็นการเชื่อมโยงสภาพชีวิตจริงกับการเรียนในโรงเรียนเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับพื้นฐานทางวัฒนธรรมของตนเองเป็นการศึกษาที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ความสำเร็จของการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาโดยส่วนหนึ่งมีหลักสูตรท้องถิ่นเป็นเครื่องมือที่ทำให้ปรัชญาการศึกษาในอันที่จะทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาสำเร็จได้ด้วยดี เป็นการจัดการศึกษาเพื่อมวลชนที่แท้จริง (Education for All) (กัลยานี ปฎิมาพรเทพ, 2541 : 33)

การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านซึ่งหมายถึงความรู้และประสบการณ์ทั้งหลายของชาวบ้านที่ใช้ในการแก้ปัญหาหรือดำเนินชีวิตโดยได้รับการถ่ายทอดสั่งสมกันมา รวมทั้งได้ผ่านกระบวนการพัฒนาให้เหมาะสมกับยุคสมัย เช่น คติความเชื่อ วิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม การประกอบอาชีพ แนวคิด และเทคโนโลยีชาวบ้าน (กรมวิชาการ, 2542 : 4) มาจัดการเรียนการสอน พบว่า ผลที่เกิดต่อนักเรียน โรงเรียน และชุมชน มีดังนี้ 1. ผลที่เกิดต่อนักเรียน คือ 1.1) นักเรียนเรียนอย่างมีความสุขสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปช่วยเหลือครอบครัวและชุมชนได้ 1.2) มีความพอใจในผลงาน 1.3) เห็นคุณค่าและมีเจตคติที่ดีในเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่น 1.4) ให้ความสนใจท้องถิ่น รักและภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน 2. ผลที่เกิดต่อโรงเรียน คือ 2.1) โรงเรียนมีชื่อเสียงเป็นที่นิยมของชุมชน 2.2) ชุมชนให้ความร่วมมือในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียน 2.3) เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างโรงเรียนกับ ชุมชนอันส่งผลต่อการสอนของโรงเรียน 3. ผลที่เกิดต่อชุมชน คือ 3.1) มีความสามัคคีกันมากยิ่งขึ้นมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกัน

และกัน 3.2) เข้าใจการดำเนินงานของโรงเรียนและพร้อมที่จะให้ความร่วมมือ 3.3) เกิดความภาคภูมิใจเมื่อเห็นความสามารถของบุคลากร 3.4) เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น 3.5) ใฝ่รับวิทยาการใหม่ๆเพิ่มขึ้นโดยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น 3.6) เกิดความภาคภูมิใจที่โรงเรียนให้ความสำคัญต่อผู้รู้ในท้องถิ่น (กองวิจัยทางการศึกษา, 2539 : 14 – 15)

ผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนประถมศึกษาเป็นบุคคลสำคัญอย่างยิ่งในการผลักดันให้มีการจัดทำหลักสูตรให้สอดคล้องกับท้องถิ่น กล่าวคือ ผู้บริหารควรมีหน้าที่ในการจัดทำสาระของหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นทั้งที่เป็นวิชาการและวิชาชีพ โดยมุ่งพัฒนาคน ให้มีความสมดุลทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงามและความรับผิดชอบต่อสังคมมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลให้เหมาะสมกับวัยและศักยภาพ

สรุปได้ว่า ผู้บริหารจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในนโยบายการจัดการศึกษาของชาติทุกระดับ มีความรู้เกี่ยวกับโครงสร้างของการประถมศึกษา มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ.2542 ในเรื่องการจัดการเรียนการสอนให้ครู นักเรียนและชุมชน มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการจัดการศึกษาคร่วมกับชุมชนและหน่วยงานอื่น มีความเข้มแข็งในการจัดการศึกษาให้แก่โรงเรียนทุกด้าน ตลอดจนถ่ายทอดสู่ท้องถิ่น โดยเน้นการจัดการศึกษาที่มีทิศทางในการปฏิรูปการเรียนรู้คุณภาพของผู้เรียนและชุมชนเป็นสำคัญ โดยผู้บริหารจะต้องจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับมาตรา 27 ที่เน้นในเรื่องหลักสูตรแกนกลาง ซึ่งเป็นการศึกษาระดับพื้นฐานที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความเป็นไทย มีความเป็นพลเมืองดีของชาติ มีการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพที่ดี มีการศึกษาอย่างต่อเนื่อง และมาตรา 28 ที่เน้นในเรื่องหลักสูตรท้องถิ่น โดยมุ่งหวังให้สามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสร้างสรรค์สร้างเป็นองค์ความรู้เพื่อพัฒนาการเรียนรู้อและเป็นพื้นฐานของการพัฒนาอาชีพในครอบครัวและชุมชน ซึ่งจะส่งผลต่อความเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน และสังคม

5.2 ด้านการสนับสนุนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 กล่าวถึง มาตรา 22 ความว่า การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ

มาตรา 22 ไม่ได้กล่าวโดยตรงว่า ต้องยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอน เพราะอาจจะสร้างปัญหาเชิงกฎหมายในการบังคับใช้และการตีความ และตามปรัชญาการเรียนการสอนควรหลีกเลี่ยงแนวคิดแบบแยกขั้วระหว่างการเรียนของผู้เรียนและการสอนของครู (วิชัย ตันศิริ, 2542 : 67) ในมาตรา 22 จึงกล่าวไว้เป็นกลางๆ ไว้โดยถือว่า

ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด ซึ่งเป็นที่เข้าใจโดยสรุปว่า หมายถึง การเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางนั่นเอง การเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เป็นการจัดการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนสามารถที่จะเรียนรู้ตามความถนัดหรือ ความสนใจของตนเองได้ โดยที่สถานศึกษาต้องจัดการศึกษาเพื่อตอบสนองการเรียนรู้ของผู้เรียน ตามความเหมาะสมและความต้องการของผู้เรียน

คำว่า “ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง” “เด็กเป็นศูนย์กลาง” หรือ “นักเรียนเป็นศูนย์กลาง” (Learner Centered, Child Centered, Student Centered) เป็นคำที่นักการศึกษาใช้ในความหมายเดียวกัน อันหมายถึงการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นความสำคัญของผู้เรียนซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม (Progressivism) และปรัชญาอัตถิภาวนิยม (Existentialism) ที่ตระหนักถึงความเป็นเอกลักษณ์ของเด็ก (Children as Individual) และธรรมชาติของเด็ก (ชาติ แจ่มนุช, 2542 : 3)

นอกจากนี้ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ยังกล่าวถึง มาตรา 24 ความว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการดังต่อไปนี้ 1) จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียนโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล 2) ฝึกทักษะกระบวนการคิดการจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา 3) จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง 4) จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา 5) ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อมสื่อการเรียนและอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียน การสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆ 6) จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

มาตรา 24 มีสาระสำคัญในเรื่องการจัดการเรียนรู้ซึ่งเป็นการกำหนดหลักการในการให้การศึกษาระดับประถมศึกษา (การศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาระดับอุดมศึกษา) และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในฐานะผู้รับผิดชอบในการดำเนินการเพื่อให้ผู้เรียนได้รับการศึกษาจากกระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดในเรื่องดังนี้ 1) เนื้อหาสาระและกิจกรรม 2) ทักษะและกระบวนการศึกษา 3) การฝึกปฏิบัติและได้เรียนรู้จากประสบการณ์ 4) ปลูกฝังคุณธรรมและค่านิยมที่ดีงาม 5) จัดบรรยากาศสภาพแวดล้อมและสื่อการเรียน 6) จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นทุกเวลา (กรมสามัญศึกษา, 2542 : 89)

หลักการและแนวคิดในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง
นักการศึกษาไทยที่ให้ความสนใจกับแนวคิดเรื่องนี้ให้ทัศนะไว้ ดังนี้

สงบ ดัชนี (2542 : 19 – 22) กล่าวว่า เป็นการจัดการเรียนการสอนที่ผู้
เรียนได้รับการยอมรับนับถือในการเป็นเอกัตบุคคล ได้เรียนด้วยวิธีที่เหมาะสมกับความ
สามารถ ได้เรียนในสิ่งที่สนใจหรือต้องการหรือมีประโยชน์ได้ปฏิบัติตามกระบวนการเพื่อการ
เรียนรู้ได้รับการเอาใจใส่ประเมิน และช่วยเหลือเป็นรายบุคคลและได้รับการพัฒนาเต็มศักยภาพ
และสำเร็จตามอัตภาพ

อัจฉรา วงศ์โสธร (2542 : 19 – 22) กล่าวว่า การเรียนที่มีผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง
ของกระบวนการเรียนการสอนนั้น ครูผู้สอนจะเป็นผู้อำนวยการเรียนรู้ ช่วยเอื้อให้ผู้เรียนเกิด
การเรียนรู้ขึ้นได้โดยการเตรียมการด้านเนื้อหาวัสดุอุปกรณ์ สื่อการเรียนต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับ
ผู้เรียน ตลอดจนเป็นผู้คอยสอดส่องสำรวจในขณะที่ผู้เรียนฝึกและให้ข้อมูลป้อนกลับ เพื่อช่วย
ให้ผู้เรียนสามารถแก้ไขปรับปรุงตนเองและเกิดการพัฒนาขึ้น

ทิสนา ขมมณี (2542 : 19 – 22) ได้เสนอหลักในการจัดการเรียนการ
สอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางว่าเป็นกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนได้ตัดสินใจ
ได้สร้างและสรุปข้อความรู้ด้วยตนเอง สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น และนำความรู้ไปใช้
ประโยชน์ได้

ประมวลแนวคิดของนักการศึกษาทั้งหมดพบว่า การเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียน
เป็นศูนย์กลาง คือ การปรับปรุงกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ จากประสบการณ์
และของจริง เน้นกระบวนการเรียนรู้ให้สามารถเรียนรู้เป็น (Learning How to Learn) เรียนรู้
อย่างต่อเนื่องเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน และเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยเริ่มจากชีวิตความเป็นอยู่ของตน
และครอบครัว ชุมชน สังคม ประเทศและโลก ตลอดจนนำสื่อสมัยใหม่มาเสริมการเรียนรู้เพื่อ
สร้างความเข้มแข็งทางปัญญาให้คนไทยในอนาคตข้างหน้ามีทักษะจะเรียนรู้ทางวิทยาศาสตร์
และเทคโนโลยีการจัดการ รักคิดพัฒนาธรรมของตนเองพร้อมทั้งสามารถใช้และเลือกสรร
การรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากภายนอกได้อย่างหลากหลายและกว้างขวาง เป็นการสร้างพัฒนา
และเตรียมทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพแบบยั่งยืน (สุพล วังสินธ์, 2542 : 32) กล่าวโดย
สรุปการจัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง คือการจัดการเรียนการสอนที่ให้
ความสำคัญต่อบทบาทในการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยผู้เรียนจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียน
การสอน ได้ลงมือปฏิบัติจนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ครูเป็นผู้ให้คำแนะนำและอำนวยความสะดวก

สรุปได้ว่าบทบาทหน้าที่ด้านการสนับสนุนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็น
ศูนย์กลางเป็นบทบาทอันสำคัญยิ่งของผู้บริหารที่จะสนับสนุน ผลักดันให้เกิดขึ้นอย่างเป็น
รูปธรรม การปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตามพระราชบัญญัติการศึกษา
แห่งชาติ พุทธศักราช 2542 จะสัมฤทธิ์ผลหรือไม่ ผู้บริหารคือตัวจักรสำคัญอันดับแรกในการ

ขับเคลื่อน ผู้บริหารต้องจัดการศึกษาที่ให้ผู้เรียนทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพตามหลักการเรียนรู้ดังกล่าว บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารด้านการสนับสนุนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการเรียนการสอนที่ถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด และเน้นการจัดการศึกษาที่มีทิศทางในการปฏิรูปการเรียนรู้ของผู้เรียน ชุมชนและสังคม โดยมีความเข้มแข็งในการจัดการศึกษาให้แก่โรงเรียนทุกด้านตลอดจนถ่ายทอดสู่ท้องถิ่น และมีความรู้ความเข้าใจในระบบโครงสร้างการบริหารการประถมศึกษา ตลอดจนมีความรู้ความเข้าใจในนโยบายของการจัดการศึกษาทุกระดับ เพื่อให้การดำเนินการต่างๆในกระบวนการเรียนรู้การถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้เรียนซึ่งยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางนั้นมีประสิทธิภาพและคุณภาพบรรลุเป้าหมายตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ผู้บริหารควรใช้บทบาทในเชิงบริหารทางด้านภาวะของผู้นำในการสนับสนุนครูในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ทักษะในการบริหาร เพื่อปรับกระบวนการเรียนการสอน แนวคิดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางให้ประสบผลสำเร็จตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542

5.3 ด้านการสนับสนุนการกระจายอำนาจ และประสานความร่วมมือกับชุมชน เพื่อพัฒนาการเรียนรู้และปฏิบัติ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 กล่าวถึง มาตรา 9 ความว่า การจัดระบบ โครงสร้าง และกระบวนการจัดการศึกษาให้ยึดหลักดังนี้ 1) มีเอกภาพด้านนโยบายและมีความหลากหลายในการปฏิบัติ 2) มีการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษาและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 3) มีการกำหนดมาตรฐานการศึกษา และจัดระบบประกันคุณภาพการศึกษาทุกระดับและทุกประเภทการศึกษา 4) มีหลักการส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพครู ศึกษานิเทศก์ และบุคลากรทางการศึกษาและการพัฒนาครู ศึกษานิเทศก์ และบุคลากรทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง 5) มีการระดมทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ มาใช้ในการจัดการศึกษาและ 6) การมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น

มาตรา 9 มีสาระสำคัญ คือ หลักการจัดการศึกษา เพื่อให้สอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญและสอดคล้องกับหมวด 8 ว่าด้วยทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษามาตรา 9 เป็นหลักการปรับระบบและโครงสร้างของการบริหารจัดการศึกษาตามแนวปฏิรูปการศึกษา อาจกล่าวได้ว่า คุณภาพและประสิทธิภาพของการศึกษายินอยู่บนเสาหลัก 4 ประการ คือ 1) การจัดระบบการบริหารให้เกิดเอกภาพทางนโยบาย แต่กระจายอำนาจสู่เขตพื้นที่และสถานศึกษาโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาโดยมีความหลากหลายในทางปฏิบัติให้เหมาะสมกับแต่ละท้องถิ่นที่แตกต่างกัน โดยมีเกณฑ์เป็นมาตรฐานกลางมาตรฐานในแต่ละภาค

หรือท้องถิ่นเป็นต้น 2) จัดระบบการประกันคุณภาพการศึกษาในรูปแบบใหม่ในแต่ละระดับ
3) ส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพขั้นสูงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง 4) ระดมทรัพยากรทุกประเภท
ไม่ใช่เฉพาะด้านใดด้านหนึ่ง เพราะถือว่าทุกคนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษายุทธศาสตร์ 4
ประการนี้ กำหนดไว้ในหลักการ 6 ประการ ในมาตรา 9 (กรมสามัญศึกษา, 2542 : 67 – 68)

นอกจากนี้ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ยังกล่าวถึง
มาตรา 29 ความว่า ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัวยุวมชน องค์กรชุมชน องค์กร
ปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ
และการสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายใน
ชุมชนเพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จัก
เลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและ
ความต้องการรวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างชุมชน

มาตรา 29 มีสาระสำคัญ คือการเรียนรู้ภายในชุมชน (โรงเรียนชุมชน) เป็นการ
กำหนดให้สถานศึกษาร่วมกับชุมชนและองค์กรต่าง ๆ ในการส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชน โดย
ให้สถานศึกษาเป็นองค์กรนำ ให้มีโรงเรียนชุมชน เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน
(กรมสามัญศึกษา, 2542 : 94 – 95)

ปัจจุบันแม้การจัดการศึกษาจะเปิดโอกาสทางการศึกษาให้เข้าถึงประชาชนทั่วไปแต่
โอกาสทางการศึกษามักจัดอยู่ที่คนจำนวนในสังคมที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่ดีอยู่แล้ว
ขณะที่คนยากจนในท้องถิ่นไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาจากสถาบันการศึกษาที่รัฐจัดให้ได้ นอก
จากนี้ หลักสูตรการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ นั้น เป็นหลักสูตรที่ ถูกกำหนด
มาจากส่วนกลาง ไม่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชุมชน การจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับท้องถิ่นจะ
ทำให้เกิดการพัฒนาทักษะ ความชำนาญของฝีมือแรงงาน ทำให้เกิดความภาคภูมิใจและรักษา
ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ลดปัญหาการอพยพย้ายถิ่นเข้าสู่เมืองใหญ่ ทำให้เกิดการจ้างงานในท้องถิ่น
เป็นการกระจายโอกาสทางเศรษฐกิจ และความเจริญอันส่งผลให้ครอบครัวและชุมชนเข้มแข็ง
การจัดการศึกษาดังกล่าวเป็นการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น องค์กรวิชาชีพและเอกชนมีส่วนร่วม
ในการจัดการศึกษา

ผลที่ได้รับจากการให้ผู้ปกครอง ชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานั้น
รุ่ง แก้วแดง (2541:147-148) กล่าวว่าเกิดผลดี 5 ประการ คือ 1) ผลที่เกิดกับนักเรียนการ
ที่ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานั้นเกิดความสัมพันธ์ในทางบวกกับผลสัมฤทธิ์
ทางการเรียนของนักเรียน ทำให้การเรียนดีขึ้นและนักเรียนที่พ่อแม่หรือผู้ปกครองมีส่วนร่วมใน
กิจกรรมของโรงเรียน มีเจตคติที่เป็นบวกต่อโรงเรียน นักเรียนสนุกสนานกับการเรียน และครู
เอาใจใส่ต่อนักเรียนมากขึ้น 2) ผลที่เกิดขึ้นกับพ่อแม่ พ่อแม่จำนวนมากได้ทักษะและความรู้
เพิ่มขึ้นทำให้สามารถให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนเรื่องการเรียนของลูกที่บ้านได้เข้าใจใน

ระบบบริหารโรงเรียนมากขึ้น หลายคนกลายมาเป็นผู้ทรงคุณวุฒิโดยใช้ความเชี่ยวชาญในอาชีพ มาให้ความรู้แก่นักเรียนในชั้นเรียน 3) ผลที่เกิดขึ้นกับครูและความสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้ปกครอง ทำให้ผลการเรียนของนักเรียนดีขึ้นและมีปัญหาทางวินัยน้อยลง 4) ผลที่เกิดขึ้นกับโรงเรียนคือ โรงเรียนได้รับการสนับสนุนจากผู้ปกครองและชุมชนซึ่งเป็น ผลดีต่อการปฏิรูปการศึกษา 5) ผลที่เกิดขึ้นกับชุมชนคือ ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการให้ความรู้ต่อเยาวชนในชุมชนและเกิดความรับผิดชอบในการศึกษาของคนในชุมชน ดังนั้น บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารโรงเรียนประเภทศึกษาด้านการสนับสนุนการกระจายอำนาจและการประสานความร่วมมือกับชุมชนเพื่อพัฒนางานวิชาการดังกล่าวคือ 1) ผู้บริหารมีหน้าที่ประสานและกระตุ้นให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการสร้างและพัฒนาสาระหลักสูตร 2) ผู้บริหารมีหน้าที่ประสานและนำภูมิปัญญาชาวบ้านและวิทยาการต่างๆ ในชุมชนมาใช้ประโยชน์ในกิจกรรมการเรียนรู้ 3) ผู้บริหารมีหน้าที่จัดตั้งคณะกรรมการสถานศึกษา เพื่อทำหน้าที่กำกับและส่งเสริมงานด้านวิชาการงบประมาณ และการใช้ทรัพยากรท้องถิ่น 4) ผู้บริหารมีหน้าที่ประชาสัมพันธ์ให้ผู้ปกครองชุมชนและคณะกรรมการสถานศึกษา ให้ได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการดำเนินงานของสถานศึกษา 5) ผู้บริหารมีหน้าที่สนับสนุนให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ทั้งในที่ประชุมและผ่านผู้แทนในคณะกรรมการสถานศึกษา

สรุปได้ว่า บทบาทหน้าที่การสนับสนุนการกระจายอำนาจ และประสานความร่วมมือกับชุมชนเพื่อพัฒนางานวิชาการ ผู้บริหารต้องยึดหลักการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบคลุม ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรทางวิชาการ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันทางสังคมอื่นๆ ในการจัดการเรียนการสอน เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนให้มีศักยภาพ ส่งเสริมชุมชนให้เข้มแข็ง โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ จัดให้มีคณะกรรมการสถานศึกษาเพื่อทำหน้าที่กำกับกับการเรียนการสอนมีสิทธิที่จะได้รับข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงานของโรงเรียน สามารถแสดงความคิดเห็นได้ทั้งในที่ประชุมและผ่านผู้แทนที่อยู่ในคณะกรรมการโดยวิธีนี้ผู้ปกครองและชุมชนจะมีสิทธิทางการศึกษาและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถานศึกษามากยิ่งขึ้น ผู้บริหารต้องอาศัยหลักมนุษยสัมพันธ์และการมีบุคลิกภาพที่ดี จึงจะสามารถประสานความร่วมมือกับชุมชน ส่งผลให้การพัฒนางานวิชาการละหลักการมีส่วนร่วมของบุคคล โดยอาศัยหลักการภาวะผู้นำในการแสดงความคิดเห็นในคณะกรรมการเพื่อพัฒนางานด้านต่างๆ ได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์และเอื้อต่อพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

5.4 ด้านการสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิต

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 กล่าวถึง มาตรา 23 ความว่า การจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา ในเรื่องต่อไปนี้ 1) ความรู้เรื่องเกี่ยวกับ ตัวเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทยและระบบการเมืองการปกครองในระบอบชาติปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข 2) ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน 3) ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปวัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทยและการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา 4) ความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง 5) ความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

มาตรา 23 มีสาระสำคัญ เกี่ยวกับหลักเกณฑ์การจัดการศึกษา เป็นการกำหนดหลักเกณฑ์การจัดการศึกษาทุกระดับและทุกระบบการศึกษาซึ่งเป็นเนื้อหาสาระของหลักสูตรโดยทั่วไป โดยเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และความสามารถในการนำความรู้ต่าง ๆ มาบูรณาการประยุกต์ใช้ให้เกิดความสัมพันธ์ร่วมกันได้ การให้การศึกษาต้องเน้นความรู้ทั่วไปใน 5 กลุ่มการเรียนรู้ ซึ่งเป็นหลักสูตรการศึกษาพื้นฐาน ดังต่อไปนี้คือ 1) ความสัมพันธ์ทางสังคม ประวัติศาสตร์ และการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข 2) วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี 3) ศาสนาศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย 4) ภาษาและคณิตศาสตร์ โดยเน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ 5) การประกอบอาชีพและ การดำรงชีวิต

การกำหนดเนื้อหาสาระของหลักสูตรจะต้องพิจารณาระดับการศึกษา ประเภทของการศึกษาและความก้นัดส่วนบุคคลมาประกอบด้วย การศึกษาในระดับที่สูงขึ้นไปหลักสูตรควรเน้นสาขาวิชาเฉพาะมากยิ่งขึ้น ส่วนหลักสูตรการศึกษาพื้นฐานควรมีองค์ประกอบที่เรียกว่าหลักสูตรแกนกลางที่เน้นตัวร่วมหรือค่านิยมร่วม (Core Values) ระดับชาติและต้องมีหลักสูตรที่สะท้อนปัญหาและวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นด้วย การจัดการศึกษาที่ดีที่สุดควรจัดให้ตามสภาพความเป็นจริงและสอดคล้องกับสภาพของชุมชนในท้องถิ่น (กัลยาณี ภูมิพรเทพ, 2541 : 32) เพราะหลักสูตรส่วนใหญ่มีเนื้อหาสาระระดับชาติและสากล ผู้เรียนแทบไม่มีความรู้เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นที่อยู่ใกล้ตัวผู้เรียน ทำให้ไม่รู้จักตนเอง ไม่รู้จักชุมชน ไม่รู้ว่าความเป็นไทยคืออะไร ท้องถิ่นของตนมีความเป็นมาอย่างไร มีทรัพยากรอะไรบ้าง กระบวนการเรียน

การสอนควรฝึกฝนให้เกิดทักษะเพื่อเป็นพื้นฐานของการเรียนรู้ตลอดชีวิต (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542:10) มนุษย์เป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดและการเรียนรู้เป็นกิจกรรมที่ทำให้ตลอดชีวิต การเรียนรู้ตลอดชีวิตจะแตกต่างกันตามลำดับพัฒนาการของวัยต่างๆ ตั้งแต่อยู่ในครรภ์จนถึงตาย การศึกษาจะต้องเปิดโอกาสให้ทุกคนได้รับการศึกษาระบบใดระบบหนึ่งใน 3 ระบบของการศึกษาโดยจัดสิ่งอำนวยความสะดวกให้คนทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง เช่น คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต สื่อประสม สื่อสารมวลชน วิทยุ โทรทัศน์ และสื่อสิ่งพิมพ์ เป็นต้น (รุ่ง แก้วแดง, 2541 : 87)

บทบาทหน้าที่ด้านการสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต ผู้บริหารต้องสามารถจัดการศึกษาโดยผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียนได้อย่างต่อเนื่อง ตลอดชีวิตผู้บริหารต้องมีวิธีการ หลากหลายในการจัดสรรโอกาสการเข้าศึกษาต่อ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดเวลา เช่น ถ้าประชากรวัยเรียนตั้งแต่ 3 - 17 ปี เกิดการตกหล่นไม่ได้รับการศึกษาในระดับใดก็ตาม ผู้บริหารจะต้องจัดโครงการการศึกษาให้เยาวชนกลุ่มนี้ได้รับการศึกษาที่เหมาะสมและสำหรับประชากรวัยแรงงาน ร้อยละ 77 หรือประมาณ 35 ล้านคนที่มีพื้นฐานการศึกษาไม่สูงกว่าระดับประถมศึกษา ผู้บริหารควรจัดการศึกษานอกระบบมาเสริม โดยความร่วมมือกับองค์กรทุกองค์กรในชุมชน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2541 : ก)

สรุปได้ว่า ผู้บริหารมีบทบาทหน้าที่ด้านการสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิต คือ ส่งเสริมให้ผู้เรียนใฝ่การเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย โดยการจัดการศึกษาเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้เรียนทั้งด้านความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และการบูรณาการ ให้ผู้เรียนรู้จักตนเองและเรียนรู้ความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคมไทยซึ่งมีการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยครูจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนมีทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การรักษาและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทักษะด้านคณิตศาสตร์ ภาษาไทย ศิลปวัฒนธรรม การกีฬา และการประยุกต์ภูมิปัญญาไทย ซึ่งผู้บริหารพึงควรมีบุคลิกภาพในการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนและท้องถิ่น เพื่อนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ เพื่อให้สอดคล้องกับการศึกษาตลอดชีวิตในทุกกระบวนและมีการพัฒนาความรู้ความสามารถในวิชาชีพและสร้างประสบการณ์ในการบริหารโดยใช้ภาวะผู้นำสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนให้ประสบผลสำเร็จ

5.5 ด้านการประกันคุณภาพการศึกษาและมาตรฐานการศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 กล่าวถึง มาตรา 47 ความว่า ให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา

ทุกระดับ ประกอบด้วยระบบการประกันคุณภาพภายในและระบบการประกันคุณภาพภายนอก ระบบหลักเกณฑ์และวิธีการประกันคุณภาพการศึกษา ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา 47 สาระสำคัญ กล่าวถึงการประกันคุณภาพการศึกษา ซึ่งต้องจัดให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษาทุกระดับ ทั้งระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและระดับอุดมศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา การประกันคุณภาพการศึกษาประกอบด้วย 1) การประกันคุณภาพภายใน คือ การประเมินผลหรือการติดตามตรวจสอบคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาจากภายในโดยบุคลากรของสถานศึกษาเองหรือโดยหน่วยงานต้นสังกัดที่มีหน้าที่กำกับดูแลสถานศึกษานั้น 2) การประกันคุณภาพภายนอก คือ การประเมินผลหรือการติดตามตรวจสอบคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาจากภายนอกโดยสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษาหรือบุคคลหรือหน่วยงานภายนอกที่สำนักงานตั้งกล่าวรับรอง เพื่อเป็นการประกันคุณภาพและให้มีการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานของสถานศึกษา (กรมสามัญศึกษา, 2542 : 117-118)

นอกจากนี้ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ยังกล่าวถึง มาตรา 48 ความว่า ให้หน่วยงานต้นสังกัดและสถานศึกษาจัดให้มีระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา และให้ถือว่าการประกันคุณภาพภายในเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารการศึกษาที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยมีการจัดทำรายงานประจำปีเสนอต่อหน่วยงานต้นสังกัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเปิดเผยต่อสาธารณชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา และเพื่อรองรับการประกันคุณภาพภายนอก

มาตรา 48 สาระสำคัญ คือ การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารต่อสาธารณชนเพื่อเป็นการรองรับการประกันคุณภาพภายนอก โดยการจัดทำรายงานประจำปีหลังจากได้มีการดำเนินการตามระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาแล้ว ให้เสนอรายงานประจำปีต่อหน่วยงานต้นสังกัดหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หน่วยงานต้นสังกัด หมายถึง สำนักงานการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เขตพื้นที่การศึกษา เทศบาล กรุงเทพมหานคร หน่วยงานที่เกี่ยวข้องอาจเป็นสำนักงานการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเขตพื้นที่การศึกษา ในกรณีที่สถานศึกษาไม่ได้สังกัดกระทรวงฯหรือสำนักงานรับรองมาตรฐาน (กรมสามัญศึกษา, 2542 : 118 -119)

ปัจจุบันการจัดการศึกษามีคุณภาพต่างกันมากระหว่างเมืองกับชนบทและระหว่างโรงเรียนขนาดใหญ่และโรงเรียนขนาดเล็ก การจัดการศึกษาขาดระบบตรวจสอบ ควบคุมและขาดการประกันคุณภาพการศึกษาที่ทำให้ผู้เรียนไม่มั่นใจในการเข้ารับการศึกษา การศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ มีคุณธรรม เป็นการเสริมสร้างความรู้ความสามารถขั้นพื้นฐานที่ช่วยให้การดำรงชีวิตในสังคมเป็นไปอย่างสงบสุข เป็นการถ่ายทอดวิทยาการและเทคโนโลยีจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง ในสภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน คนไทยโดยเฉลี่ยได้รับการศึกษาเพียง 5.3 ปี และแรงงานไทยร้อยละ 77 มีการศึกษาระดับประถมศึกษาและ

ต่ำกว่าประถมศึกษา จึงได้รับค่าจ้างต่ำเพราะเป็นแรงงานไร้ฝีมือ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542 : ก-11) กล่าวคือ รัฐยังไม่สามารถจัดการศึกษาได้ทั่วถึงและครอบคลุมความรู้ทักษะ และประสบการณ์ของผู้จบการศึกษาในแต่ละระดับ ยังไม่เพียงพอต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นไม่สามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงของสังคมตามกระแสโลกาภิวัตน์ คุณภาพการศึกษาในด้านอาคารสถานที่ อุปกรณ์ ครุภัณฑ์ บุคลากรทางการศึกษา การจัดการเรียนการสอน การบริหารจัดการ ตลอดจนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนยังไม่เป็นที่น่าพอใจ ความแตกต่างในมาตรฐานและคุณภาพของสถานศึกษา ทำให้ผู้ปกครองเกิดค่านิยมส่งบุตรหลาน เข้าเรียนในสถานศึกษาที่มีคุณภาพและมีชื่อเสียง กระบวนการเรียนการสอนยังเน้นการท่องจำ มีการนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีมาใช้น้อย

การประกันคุณภาพการศึกษา เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา เพราะเป็นระบบที่สร้างความมั่นใจว่า สถานศึกษาสามารถจัดการศึกษาได้คุณภาพมาตรฐาน ผู้สำเร็จการศึกษา มีความรู้ มีความสามารถ มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่หลักสูตรกำหนด และสังคมต้องการสถานศึกษา ชุมชน หน่วยงานและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายต้องมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและตรวจสอบผลการดำเนินงานเพื่อให้ผู้เรียนมีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนดไว้

บทบาทหน้าที่ด้านการประกันคุณภาพการศึกษาและมาตรฐานการศึกษานั้น ผู้บริหารต้องจัดให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาซึ่งมีปัจจัยที่ส่งผลให้การจัดการศึกษามีคุณภาพ อันประกอบด้วย หลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน ครู บุคลากรทางการศึกษา และกระบวนการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ การดำเนินการประกันคุณภาพมี 3 ประการคือ 1) การควบคุมคุณภาพการศึกษา (Quality Control) คือกระบวนการหรือแนวปฏิบัติที่นำการศึกษาเข้าสู่คุณภาพ ประกอบด้วย การกำหนดมาตรฐานต้นแบบผลิต ปัจจัย กระบวนการ และการพัฒนาเข้าสู่มาตรฐาน 2) การตรวจสอบคุณภาพการศึกษา (Quality Audit and Intervention) คือ กระบวนการหรือแนวทางปฏิบัติในการดำเนินงานเพื่อปรับปรุงคุณภาพการศึกษา ประกอบด้วย การประเมินความก้าวหน้า การติดตามและตรวจสอบ มาตรการปรับปรุงคุณภาพ คือ กระบวนการหรือ แนวทางปฏิบัติในการดำเนินงาน เพื่อการปรับปรุงคุณภาพการศึกษา ประกอบด้วย การประเมินความก้าวหน้าทางการศึกษา การติดตามและตรวจสอบของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 3) การประเมินคุณภาพทางการศึกษา (Quality Assessment) คือ กระบวนการหรือแนวปฏิบัติในการตรวจสอบคุณภาพการศึกษาตามมาตรฐานที่กำหนด ประกอบด้วย การทบทวนคุณภาพการศึกษาและการประเมินผลการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในภาพรวมหรือการประเมินคุณภาพการศึกษา

บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารด้านการประกันคุณภาพการศึกษาและมาตรฐานการศึกษา หมายถึง 1) ผู้บริหารมีหน้าที่สนับสนุนการประกันคุณภาพการศึกษาทั้งด้านหลักเกณฑ์และวิธีการให้ได้มาตรฐานสากล 2) ผู้บริหารมีหน้าที่จัดทำรายงานประจำปีเสนอต่อ

หน่วยงานต้นสังกัดและเปิดเผยผลการประกันคุณภาพการศึกษาต่อสาธารณชน 3) ผู้บริหารมีหน้าที่จัดการศึกษาให้มีคุณภาพและกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นมีส่วนรับผิดชอบในการจัดการศึกษา 4) ผู้บริหารมีหน้าที่ควบคุมคุณภาพการศึกษาประกอบด้วย การกำหนดมาตรฐานด้านผลผลิต ปัจจัย กระบวนการ และพัฒนาให้ได้มาตรฐานสากล 5) ผู้บริหารมีหน้าที่ตรวจสอบและประเมินคุณภาพการศึกษา ประกอบด้วย การประเมินมาตรฐานและความก้าวหน้าทางการศึกษา การประเมินผลการพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาในภาพรวม

สรุปได้ว่า ผู้บริหารควรมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องการประกันคุณภาพการศึกษาและมาตรฐานการศึกษาเป็นอย่างดี โดยเน้นการจัดการศึกษาที่มีทิศทางในการปฏิรูปการเรียนรู้คุณภาพของผู้เรียนของชุมชนและสังคม โดยผู้บริหารจะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวัดผลประเมินผล การเรียนแบบใหม่ คิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น และรักการอ่านที่ได้จากประสบการณ์จริง มีการติดตาม ควบคุม กำกับ และประเมินผลการปฏิบัติงานทุกด้าน เพื่อรองรับการตรวจสอบผลการดำเนินงานเพื่อให้ผู้เรียนมีคุณภาพตามมาตรฐานที่ได้กำหนดไว้

5.6 ด้านการระดมทรัพยากรจากแหล่งชุมชนมาใช้ในการจัดการศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 กล่าวถึง มาตรา 9 ว่า การจัดระบบโครงสร้างและกระบวนการจัดการศึกษาให้ยึดหลักการ 6 ข้อ หนึ่งในหกข้อคือ การจัดการศึกษาให้ยึดหลักการระดมทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา นอกจากนี้ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ยังกล่าวถึง มาตรา 57 ความว่า ให้หน่วยงานทางการศึกษาระดมทรัพยากรบุคคลในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาโดยนำประสบการณ์ ความรอบรู้ ความชำนาญ และภูมิปัญญาท้องถิ่นของบุคคลดังกล่าวมาใช้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษาและยกย่องเชิดชูผู้ที่ส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษา

มาตรา 57 สำคัญ คือ การระดมทรัพยากรบุคคลในชุมชนจากหน่วยงานทางการศึกษาไม่ว่าจะเป็นสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน สถานศึกษาระดับอุดมศึกษา ตลอดจนหน่วยงานทางการศึกษาต่างๆ ที่มีความสามารถ ระดมทรัพยากรบุคคลในชุมชนเหล่านี้ให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ซึ่งอาจมาเป็นวิทยากรพิเศษหรือเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการทำหลักสูตรต่างๆ โดยสถานศึกษาสามารถว่าจ้างหรือให้ค่าตอบแทน ตลอดจนการจัดให้มีการยกย่องเชิดชูเกียรติแก่บุคคลเหล่านั้น

นอกจาก มาตรา 6 และ มาตรา 57 แล้ว พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ยังกล่าวถึง มาตรา 58 ความว่า ให้มีการระดมทรัพยากรและการลงทุนด้านงบประมาณการเงินและทรัพย์สินทั้งจากรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บุคคล องค์กร ชุมชน องค์กรชุมชน เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ

สถาบันสังคมอื่นและต่างประเทศมาใช้จัดการศึกษา โดยบริจาคทรัพย์และทรัพยากรอื่นให้แก่สถานศึกษาและมีส่วนร่วมรับภาระค่าใช้จ่ายทางการศึกษาตามความเหมาะสมและความจำเป็น มาตรา 58 มีสาระสำคัญอยู่ที่การระดมทรัพยากรเพื่อนำมาใช้ในการจัดการศึกษาในทุกๆ ด้าน ทั้งงบประมาณ สาธารณูปโภค โดยดำเนินการดังนี้ 1) เก็บภาษีเพื่อการศึกษาตามความเหมาะสมจากหน่วยงานของรัฐ (ระดับประเทศ) โดยจัดเก็บภาษีทุกประเภท เช่น ภาษีโรงเรือน จากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดสรรรายได้ส่วนหนึ่งมาสมทบกับเงินอุดหนุนจากภาครัฐ 2) การลดหย่อนหรือยกเว้นภาษีเพื่อให้เป็นแรงจูงใจในการระดมทรัพยากรจากเอกชนหรือองค์กรต่าง ๆ มามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาหรือมาเป็นผู้จัดการศึกษา (กรมสามัญศึกษา, 2542 : 134 – 135)

สรุปได้ว่า ผู้บริหารควรมีความเข้าใจในการจัดการศึกษาร่วมกับชุมชนและหน่วยงานอื่น มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ร่วมกับหลักสูตรวิชาการงานพื้นฐานอาชีพ ซึ่งเป็นการระดมทรัพยากรจากแหล่งชุมชนมาใช้ในการจัดการศึกษา โดยนำประสบการณ์ ความรอบรู้ ความชำนาญ และภูมิปัญญาท้องถิ่นของบุคคลในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการจัดการศึกษา เพื่อสร้างความเข้มแข็งในการจัดการศึกษาให้แก่โรงเรียนทุกด้าน ตลอดจนการถ่ายทอดสู่ท้องถิ่น ชุมชนและสังคมอย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ

6. คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษา

คุณลักษณะของผู้บริหาร หมายถึง ตักยภาพทางความรู้หรือทักษะที่จะช่วยให้ผู้บริหารปฏิบัติงานให้สำเร็จ (Pellegriano, and Varnhagan, 1985 : 1) คุณลักษณะนี้เป็นสิ่งที่ผู้บริหารมีมาแต่กำเนิดส่วนหนึ่งและเกิดจากการเรียนรู้ส่วนหนึ่ง ได้แก่ ความรู้ทั่วไป แรงจูงใจ ลักษณะนิสัยภาพพจน์ที่มองเห็น บทบาททางสังคม ตลอดจน ความชำนาญเฉพาะ ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับกรปฏิบัติงานให้เกิดผลสำเร็จ (สมภพ โรจนพันธ์, บุญมาก พรหมพ่าย และ ภคพร ศรีรัตนตระกูล.2530:97) คุณลักษณะที่มีอยู่ในตัวของผู้บริหารมีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพในการบริหารงานเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น จึงมีผู้ศึกษาคุณลักษณะที่จะเอื้อต่อการบริหารงานของผู้บริหารไว้มาก

สตีอกคิลล์ (Stogdill, 1974 : 74-75) ได้วิเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับภาวะผู้นำระหว่างปี ค.ศ. 1948-1970 โดยได้จำแนกคุณลักษณะของผู้นำที่ดีไว้ดังนี้

1. คุณลักษณะทางกาย เป็นผู้แข็งแรงมีร่างกายเป็นสง่า
2. พื้นฐานทางสังคม เป็นผู้มีการศึกษาและสถานะทางสังคมดี
3. สติปัญญาและความสามารถ เป็นผู้มีความเฉลียวฉลาด มีการตัดสินใจดี
4. บุคลิกภาพ เป็นผู้มีความกระตือรือร้นตื่นตัวอยู่เสมอ ควบคุมอารมณ์ได้ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และมีความเชื่อมั่นในตนเอง

5. คุณลักษณะที่สัมพันธ์กับงาน เป็นผู้มีความตั้งใจทำงาน มีความรับผิดชอบและมุ่งมั่นที่จะทำงานให้สำเร็จ

6. คุณลักษณะทางสังคม เป็นผู้ที่สามารถร่วมมือกับคนอื่นได้ เป็นที่ยอมรับของผู้ร่วมงานและคนอื่น ๆ

แมกนุสัน (Magnuson, 1971 : 78-91) ได้จำแนกคุณลักษณะที่ดีของผู้จัดการโรงเรียนออกเป็น 2 ลักษณะ คือ คุณลักษณะด้านวิชาชีพ และคุณลักษณะส่วนตัว ดังนี้

1. คุณลักษณะด้านวิชาชีพ ประกอบด้วย ความสามารถในการติดต่อและเข้ากับผู้อื่นได้ มีความรู้ในสาขาวิชาชีพเป็นอย่างดีรู้จักมอบหมายงานให้ผู้อื่นทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดีให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ให้ความสนใจในบุคคลอื่น ๆ มีความสามารถในการวางแผนและจัดระเบียบงาน รับฟังความคิดเห็นจากบุคคลอื่น ๆ และรู้จักใช้ช่องทางแห่งอำนาจหน้าที่

2. คุณลักษณะส่วนตัว ประกอบด้วย การมีวิจรรณญาณ และมีความยุติธรรม มีความซื่อสัตย์และจงรักภักดี มีความรู้กว้างขวางเป็นผู้ไม่ใช้อารมณ์ มีความจริงใจมีความเป็นมิตรมีอารมณ์ขัน มีใจกว้างและเปิดเผย มีความเสมอต้นเสมอปลาย มีความเมตตาปรานีและเอื้ออาทรต่อผู้อื่น

เทรวาธา (Trewatha, 1982 : 388) ได้จำแนกคุณลักษณะผู้นำไว้ 4 ด้าน คือ

1. คุณลักษณะทางกาย ประกอบด้วย ความสูง น้ำหนัก รูปร่างหน้าตา ความมีพลัง และความทนทานของร่างกาย

2. คุณลักษณะทางบุคลิกภาพ ประกอบด้วย ความทะเยอทะยาน ความเชื่อมั่นในตนเองความซื่อสัตย์ ความมานะและความดีอื่น ๆ ความมีจินตนาการ

3. คุณลักษณะทางสังคม ประกอบด้วย ความเห็นอกเห็นใจ ความแนบเนียน ความเชื่อมั่นความมีฐานะ ความสามารถที่จะร่วมงาน

4. คุณลักษณะส่วนบุคคล ประกอบด้วย ความสามารถในการพูด ความรอบรู้ ความสามารถในการวินิจฉัย ความสามารถทางสติปัญญา ความสามารถในการทำงาน ความสำเร็จและความรับผิดชอบ

สมพงษ์ เกษมสิน (2526 : 296-298) กล่าวว่า คุณลักษณะจำเป็นสำหรับผู้นำแบ่งออกได้เป็น 4 ด้าน คือ

1. ด้านพื้นฐานและประสบการณ์ (Background and Experience) ในการปฏิบัติงาน ได้แก่ การตัดสินใจ การวินิจฉัยสั่งการ การวางแผน ความสามารถทางด้านเทคนิคและการบริหาร และทักษะในการทำงานด้านต่าง ๆ

2. ด้านสติปัญญาและคุณภาพของสมอง (Intellectual and Mental Qualities) ได้แก่ ความสามารถทางด้านภาษา ความสามารถด้านเหตุผล ความสามารถจดจำ ความสามารถด้านรอบรู้ทั่วไป ความสามารถในการใช้ดุลยพินิจ ความสามารถในการปรับตัว

3. ด้านคุณลักษณะทางกาย (Physical Attributes) ได้แก่ การมีร่างกายสมบูรณ์ แข็งแรงและสุขภาพจิตที่ดี

4. ด้านบุคลิกภาพและความสนใจ (Personality and Interest) ได้แก่ ความกระตือรือร้นและความเต็มใจในการปฏิบัติงาน ความเชื่อมั่นในตนเอง และความรับผิดชอบ

พนัส หันนาคินทร์ (2524 : 63-67) ได้พิจารณาคูณลักษณะที่สำคัญของผู้บริหารการศึกษา และได้จำแนกคุณลักษณะผู้นำของผู้บริหารการศึกษาไว้ 2 ประการ คือ

1. คุณลักษณะส่วนตัว ประกอบด้วย ความมีสุขภาพดี ความเฉลียวฉลาด ความประพฤติดีอารมณ์มั่นคง มีความสามารถในการแสดงซึ่งความคิด ความไม่เห็นแก่ตัว ความรู้จักเกรงใจผู้อื่นการมีไหวพริบปฏิภาณดี เป็นต้น

2. คุณลักษณะทางวิชาชีพ ประกอบด้วย

2.1 ความรู้ทางวิชาการ ได้แก่ ความรู้ทั่วไป และความรู้ทางวิชาชีพ

2.2 ระดับความรู้ หมายถึง ระดับการศึกษาที่ได้จากการศึกษาเล่าเรียน ซึ่งไม่ควรต่ำกว่าระดับปริญญาตรี ระดับการศึกษานี้เป็นเครื่องแสดงถึงความสามารถทางสติปัญญาความรู้ที่นำไปประกอบคุณลักษณะอื่น ๆ

2.3 ประสบการณ์ ผู้บริหารที่ส่วนใหญ่มีประสบการณ์การทำงาน หรือ ผ่านงานต่าง ๆ มาแล้ว ประสบการณ์จะช่วยให้เข้าใจปัญหาและสถานการณ์ตามความเป็นจริงดีขึ้น ซึ่งช่วยให้มีความมั่นใจและตัดสินใจได้ดีขึ้น

2.4 การฝึกอบรมระหว่างประจำการ เช่น การศึกษาต่อ การประชุมทางวิชาการ และการประชุมสัมมนา เป็นต้น

ทองอินทร์ วงศ์โสธร (2535 : 88-89) ได้จำแนกคุณลักษณะผู้นำของครูใหญ่ ออกเป็น 2 ด้าน คือ

1. ลักษณะเชิงกายภาพ หมายถึง คุณลักษณะภายนอกของผู้บริหารที่สามารถมองเห็นได้ชัดเจน ได้แก่ ความสูง ความแข็งแรงของร่างกาย รูปร่างหน้าตา น้ำเสียงและฐานะทางการเงิน

2. คุณลักษณะเชิงคุณภาพ หมายถึง คุณลักษณะอันเกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพ ความสามารถในการบริหารงาน และทักษะทางสังคม ได้แก่ ความทะเยอทะยาน ความเชื่อมั่นในตนเอง ความซื่อสัตย์ ความกล้าได้กล้าเสีย ความสามารถในการใช้อำนาจเหนือคนอื่น ความทนอยู่ในความคับข้องใจ ความสามารถในการพูด ความเป็นผู้รอบรู้ ความสามารถในการตัดสินใจ ความสามารถในการแก้ปัญหา ความเห็นอกเห็นใจ ความมีมนุษยสัมพันธ์ ความเฉลียวฉลาด และความรับผิดชอบ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (รัชการที่ 9) ทรงมีรับสั่งถึงคุณสมบัตินพื้นฐานของผู้ปฏิบัติงานว่าในการทำงานทั้งปวงนั้นทุกคนจะต้องตั้งใจจริงอดทนและขยัน

หมั่นเพียร ซื่อตรงและเห็นอกเห็นใจ ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน มีเมตตา มุ่งดีมุ่งเจริญต่อกัน ยึดมั่นในสามัคคีธรรม สุจริต ทั้งในความคิดและการกระทำ ถือเอาความมั่นคงและประโยชน์ร่วมกันเป็นจุดหมายสำคัญ (กนก วงษ์ตระหง่าน, 2531 : 42) คุณสมบัติพื้นฐานตามแนวพระราชดำรินี้เป็นคุณสมบัติที่ผู้ปฏิบัติงาน ทั้งปวงไม่ว่าจะทำงานใดก็ตาม จะต้องยึดมั่นและถือปฏิบัติสรุปได้ 9 ประการ คือ 1) ตั้งใจ 2) อุตทน 3) ขยันหมั่นเพียร 4) ซื่อตรง 5) เห็นอกเห็นใจ 6) ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน 7) เมตตา มุ่งดีมุ่งเจริญต่อกัน 8) สามัคคี และ 9) ความสุจริต ในด้านปัจจัยแห่งความสำเร็จของการทำงาน นอกจากนี้พระองค์ท่านทรงแสดงให้เห็นถึงปัจจัยแห่งความสำเร็จของการทำงานว่าจะต้องมีปัจจัย 3 ประการ ประกอบกันคือ (กนก วงษ์ตระหง่าน, 2531 : 33)

1. ความรู้ความสามารถทางวิชาการ
2. จิตใจที่เข้มแข็งหนักแน่นในเหตุผลแห่งความถูกต้อง ในความสุจริตยุติธรรม และในความเที่ยงตรงรับผิดชอบ

3. ความรอบรู้และความคิดอ่านที่กว้างไกล มีหลักเกณฑ์กับความเฉลียวฉลาดคล่องตัวในการประสานงานและประสานประโยชน์

ย่านวย วีรวรรณ (2535 : 194-199) ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้ที่ประสบความสำเร็จในชีวิตการงานไว้ 7 ประการ คือ

1. ความเป็นผู้รู้ซึ่งถึงแก่นงาน คือ เป็นผู้ที่มีความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหาในทางปฏิบัติ นำหลักวิชามาประยุกต์ใช้ให้ได้ผลตามวัตถุประสงค์ และพยายามใฝ่หาความรู้เกี่ยวกับงานที่ตนรับผิดชอบอยู่ตลอดเวลา

2. ความเป็นผู้ริเริ่มสร้างสรรค์เพื่อให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น โดยมีจิตสำนึกอยู่เสมอว่าวิทยาการต่างๆ ในโลกก้าวหน้าและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ต้องตื่นตัวปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ทันเหตุการณ์และการเปลี่ยนแปลงของโลก

3. ความเป็นผู้รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา เป็นศิลป์ในการดำเนินงานไม่ให้กระทบกระเทือนต่อผู้ร่วมงานหรือผู้อื่น

4. ความเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ คือ ต้องมีความสัมพันธ์อันดีกับผู้ร่วมงานเข้ากับคนอื่นได้เป็นอย่างดี รู้จักใช้ศิลปะในการเจรจาและรู้จักสร้างศรัทธาและบำรุงขวัญเพื่อเป็นกำลังใจให้แก่ผู้ร่วมงานด้วย

5. ความเป็นผู้เคารพนับถือในความคิดเห็นของผู้อื่นและรู้จักแสดงความคิดเห็นของตนโดยจะต้องรู้จักฟังและนับถือความคิดเห็นของผู้อื่น

6. ความเป็นผู้กล้าตัดสินใจและมีความมานะพยายาม คือ มีความกล้าหาญในการตัดสินใจด้วยความเชื่อมั่นและยอมทุ่มเทสติปัญญา กำลังและความสามารถในการทำงานแม้ว่าจะเป็นงานหนักก็ตาม

7. ความเป็นผู้มีคุณธรรมกำกับวิถีทางชีวิต โดยจะต้องตั้งมั่นอยู่บนพื้นฐานของความซื่อสัตย์สุจริต ความจงรักภักดี เทียบพร้อมด้วยสัจธรรม ไม่เอาวัดเอาเปรียบหรือเห็นแก่ได้โดยไม่นึกถึงความเดือดร้อนของผู้อื่น

ดนัย เทียนพุฒิ (2536 : 203-206) ได้สรุปปัจจัยใหม่ของผู้บริหารระดับสูง โดยกล่าวว่าผู้บริหารระดับสูงต้องมีคุณลักษณะที่สำคัญ 6 ประการ คือ

1. การมองการณ์ไกล ได้แก่ ความสามารถวางแผนภาพกฎเกณฑ์ในอนาคตได้สมจริง และมีการวางแผนและการเตรียมการสำหรับงานในอนาคตได้อย่างเหมาะสม

2. ความเป็นผู้นำ ได้แก่ กล้าตัดสินใจ มีความอดทน มีความสามารถในการแก้ปัญหาและสามารถโน้มน้าวผู้อื่นให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ

3. มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ได้แก่ มีความคิดริเริ่มสร้างสิ่งใหม่ๆ สามารถยืดหยุ่นวิธีการเพื่อความสำเร็จของงานและค้นคว้าวิธีการทำงานที่มีประสิทธิภาพ

4. มีความสามารถในการเจรจาหรือเป็นนักลอบบี้ ได้แก่ มีความสามารถในการเจรจาต่อรองและเป็นนักมนุษยสัมพันธ์ชั้นสูง

5. มีความคิดเชิงธุรกิจและความรับผิดชอบ ได้แก่ เป็นนักการตลาดไม่เอาเปรียบผู้อื่นและมีความรับผิดชอบ

6. ประนีประนอม ได้แก่ สามารถยืดหยุ่นวิธีการเพื่อความสำเร็จของงานและมีความสามารถในการประสานประโยชน์

วิศิษฐ์ พิพัฒน์ภิญโญพงศ์ (2535 : 38-39) ได้เสนอหลักและวิธีการปฏิบัติงานเพื่อเป็นผู้บริหารโดยเน้นการสร้างคุณลักษณะสำคัญ 10 ประการ คือ 1) การรักษาระเบียบวินัย 2) การเรียนรู้เพิ่มเติมอยู่ตลอดเวลา 3) มีความเสียสละและให้ความช่วยเหลือต่อเพื่อนร่วมงาน 4) มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อเพื่อนร่วมงาน 5) ยึดมั่นในความซื่อสัตย์สุจริต 6) มีความตรงต่อเวลา 7) มีความรับผิดชอบต่อองค์กร งาน และลูกค้า 8) ประหยัดให้องค์กรอย่างสมเหตุสมผล 9) รักษาสุขภาพและออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอและ 10) มองโลกในแง่ดี

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2531 : 16-17) ได้ศึกษาจิตลักษณะของผู้ที่ประสบความสำเร็จในการทำงานโดยจะต้องมีคุณสมบัติเป็นคนเก่งและคนดีและกำหนดเป็นทฤษฎีต้นไม้อันจริยธรรม ซึ่งทฤษฎีนี้กล่าวว่าพฤติกรรมการเป็นคนเก่งและคนดี มีองค์ประกอบทางจิตที่เกี่ยวข้องอยู่ 8 ประการ คือ ลักษณะที่เป็นพื้นฐานทางจิตใจ 3 ประการ ได้แก่ 1) สถิติปัญญาความเฉลียวฉลาดในการรับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นได้ถูกต้องแม่นยำ รู้จักคิดแบบนามธรรม นอกเหนือจากการคิดแบบรูปธรรม สามารถคิดแบบเอกนัยและอเนกนัยด้วย 2) สุขภาพจิตมีความวิตกกังวลน้อยหรือมีอยู่ในปริมาณที่เหมาะสมกับเหตุการณ์ 3) ประสบการณ์ทางสังคมสูงเป็นการรับรู้ได้เห็นเกี่ยวกับสภาพการดำรงชีวิต อุปสรรคและปัญหาความอยากและความต้องการของคนประเภทต่างๆในสังคม ตลอดจนสภาพแวดล้อมทางกายภาพและทางสังคมส่วน

จิตลักษณะที่ เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางสังคมอีก 5 ประการ ได้แก่ 1) ความสามารถในการใช้เหตุผลทางจริยธรรมเป็นลักษณะไม่เห็นแก่ตัวแต่เห็นแก่พวกพ้องหรือ เห็นแก่ส่วนรวม ประเทศชาติ มนุษยชาติ และหลักการ 2) ลักษณะมุ่งอนาคตและความมุ่งมั่น คือ การรู้จักคาดการณ์ไกล สามารถอดได้ รอได้ มีจิตแกร่ง 3) บุคลิกภาพความเชื่ออำนาจในตนเอง เป็นลักษณะความเชื่อว่า ผลที่เกิดขึ้นกับคนส่วนใหญ่เป็นเพราะการกระทำของตน มากกว่า จะเกิดความบังเอิญโชคเคราะห์หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์บันดาล 4) คุณธรรม ค่านิยม และทัศนคติ ที่ดีต่อการทำงานในหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพสูง เป็นลักษณะการมองเห็นคุณประโยชน์ของ พฤติกรรมหรือคุณธรรมต่างๆ เกิดความพอใจและมีความพร้อมที่จะกระทำพฤติกรรมหรือยึด คุณธรรมต่างๆไว้เป็นหลัก 5) แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง เป็นลักษณะยอมรับที่จะแก้ปัญหาต่างๆ มุมานะบากบั่นฝ่าฟันอุปสรรคทำงานหรือแก้ปัญหาจนประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ อย่างเหมาะสมกับความรู้ ความสามารถของตน จิตลักษณะทั้ง 8 ประการนี้ หลอมรวมเป็น ลำต้นและรากแก้วของต้นไม้จริยธรรมซึ่งจะผลิตดอกออกผลอันเป็นพฤติกรรมเป็นคนเก่งและ คนดี

จะเห็นว่าลักษณะพื้นฐานทางจิตใจ 3 ประการของทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม สอดคล้องกับคุณสมบัติของผู้บริหาร 3 ด้านคือ 1) ด้านสติปัญญา คือความรู้ความสามารถใน ด้านวิชาชีพ 2) ด้านสุขภาพจิตคือ ภาวะผู้นำ จิตเข้มแข็ง กล้าตัดสินใจ 3) ด้านประสบการณ์ ทางสังคม คือ ทักษะการบริหาร มีบุคลิกภาพ มีมนุษยสัมพันธ์ และด้านคุณธรรม คือ ความรู้ความสามารถ ภาวะผู้นำ ความเข้มแข็งอดทน ความมั่นใจในการทำงาน และด้าน ประสบการณ์ทางสังคมสูง คือ ความดีงามทางสังคมได้รับการยอมรับทางสังคม

ฮอย และ มิสเกล (Hoy and Miskel, 1987 : 272) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะ ประจำตัวที่ผู้บริหารที่ควรมีคือ

1. ความเป็นผู้มีความสามารถ (Capacity) ประกอบด้วย ความมีไหวพริบการตื่นตัว ทันต่อเหตุการณ์ การใช้เวลาและภาษาพูด ความเป็นผู้ริเริ่มและความเป็นผู้ตัดสินใจปัญหาที่ดี
2. ความเป็นผู้มีความสำเร็จ (Achievement) ประกอบด้วย ความสำเร็จทางด้านวิชาการและการแสวงหาความรู้
3. ความเป็นผู้มีความรับผิดชอบ (Responsibility) ได้แก่ การเป็นที่พึ่งของคนอื่นได้มีความสม่ำเสมอมั่นคง อดทน กล้าพูดกล้าทำ เชื่อมั่นในตนเองและมีความทะเยอทะยาน
4. ความเป็นผู้เข้าไปมีส่วนร่วม (Participation) ในด้านกิจกรรม ในด้านสังคม ให้ความร่วมมือ รู้จักปรับตัวและมีอารมณ์ขัน
5. ความเป็นผู้มีฐานะทางสังคม (Status) มีตำแหน่งฐานะทางสังคมเป็นที่รู้จักทั่วไป

จากการประมวลเอกสารสรุปว่า คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาที่ช่วยให้การบริหารการศึกษาประสบผลสำเร็จ แบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ

1. คุณลักษณะด้านบุคลิกภาพ

คุณลักษณะทางด้านบุคลิกภาพ เป็นคุณลักษณะที่อยู่ภายนอกทำให้สร้างความศรัทธาให้เกิดต่อตัวผู้บริหาร ในการประสานสัมพันธ์ทำงานร่วมกับคนอื่นได้ โดยได้รับการยอมรับจากผู้ใต้บังคับบัญชา จากที่งานและสังคมโดยทั่วไป เช่นผู้บริหารที่มีบุคลิกภาพสามารถในการประสานงานนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร ปรับปรุงการจัดการศึกษาของโรงเรียนให้ทันสมัยตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กำหนดจัดกระบวนการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ บริหารงานโดยการกระจายอำนาจร่วมประสานงานกับชุมชน และองค์กรต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนการจัดการศึกษาตลอดชีวิต โดยระดมทรัพยากรทางการศึกษาจากท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ที่เอื้อต่อการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542

2. คุณลักษณะด้านภาวะผู้นำ

คุณลักษณะภาวะผู้นำ เป็นคุณลักษณะหนึ่งที่ควรจะมีในตัวผู้บริหารในฐานะของผู้นำที่สามารถจูงใจคนในที่งาน หรือผู้ใต้บังคับบัญชาได้ปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายขององค์กรนั้น เช่น ผู้นำเป็นผู้ที่มีความสามารถในการพัฒนาหลักสูตรปรับกระบวนการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง จัดการบริหารที่เป็นประชาธิปไตย มีการกระจายอำนาจการบริหารภายในโรงเรียน จัดสภาพสังคมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ จัดการศึกษาเพื่อเป็นการศึกษาตลอดชีวิต สามารถนำเอาทรัพยากรท้องถิ่นมาใช้สนับสนุนการศึกษา มีการนิเทศควบคุมกำกับดูแลในเรื่องมาตรฐานคุณภาพการศึกษา ที่เอื้อต่อการจัดการศึกษาตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542

3. คุณลักษณะด้านทักษะการบริหาร

คุณลักษณะด้านทักษะการบริหาร เป็นคุณลักษณะที่จำเป็นต่อผู้มีหน้าที่ทางการบริหาร ควรได้รับการฝึกฝนจนเกิดทักษะในด้านการบริหาร เช่น ทักษะในการวางแผน การจัดองค์กร การนิเทศ ควบคุมกำกับและติดตามผล การแก้ปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ภายในหน่วยงานหรือองค์กรด้วยความถูกต้อง และรวดเร็ว เช่น ผู้บริหารมีทักษะในการบริหาร ทักษะในการพัฒนาหลักสูตร ความชำนาญในการบริหารการใช้หลักสูตร ความสามารถในการนิเทศแนะนำควบคุมกำกับให้ครูจัดการเรียนการสอน โดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มีทักษะในการบริหารร่วมกับชุมชน ประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ จัดการศึกษาร่วมกับชุมชนทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน จัดการศึกษาตลอดชีพ มีทักษะในการวัดผลประเมินผล กำหนดคุณภาพการศึกษา ปรับปรุงพัฒนาการศึกษาให้อยู่ในเกณฑ์มาตรฐานที่เอื้อต่อการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542

4. คุณลักษณะด้านวิชาชีพ

คุณลักษณะด้านวิชาชีพ เป็นคุณลักษณะเฉพาะด้านของแต่ละอาชีพ เช่น อาชีพทางการบริหารการศึกษา ผู้บริหารต้องมีความรอบรู้ทางด้านการศึกษา ด้านหลักสูตร กฎระเบียบ หนังสือสั่งการข้อบังคับต่างๆ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และกฎหมายรัฐธรรมนูญเป็นอย่างดี เพื่อใช้เป็นบรรทัดฐานแนวทางในการปฏิบัติงาน เช่น ผู้บริหารที่มีคุณลักษณะทางวิชาชีพ สามารถในการจัดทำหลักสูตรจัดกระบวนการจัดการศึกษา ให้เป็นไปตามแนวทางพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 โดยเน้นให้ผู้เรียนเป็น ศูนย์กลางให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาหลักสูตร เพื่อการดำรงชีพให้สอดคล้องเหมาะสมกับท้องถิ่น ปรับปรุงพัฒนาวิชาชีพให้ได้มาตรฐานที่เอื้อ ต่อการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542

7. คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาที่เอื้อต่อการบริหารการศึกษาตามพระราช บัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

คุณลักษณะของผู้บริหารที่เอื้อต่อการบริหารการศึกษาตามพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 พิจารณาจำแนกเป็น 4 ด้าน ดังนี้

7.1 พระราชบัญญัติการศึกษากับคุณลักษณะด้านบุคลิกภาพของผู้บริหาร สถานศึกษา

บุคลิกภาพ คือ คุณลักษณะส่วนรวมที่เปลี่ยนแปลงไปได้ในแต่ละบุคคล อันได้แก่ คุณลักษณะทางกาย ทางสติปัญญา ทางใจ ทางอารมณ์ และทางสังคม (Flores, 1960 : 128 ; Alport , 1967 : 263) ลักษณะประจำตัวนี้จะแสดงออกได้ทั้งทางระบบจิต อันได้แก่ ความคิด ความรู้สึกและพลังจูงใจ และการแสดงออกทางระบบกาย อันได้แก่ รูปร่างหน้าตา เป็นต้น (Hilgord, 1971 : 397-405) องค์ประกอบสำคัญของบุคลิกภาพ ได้แก่ สติปัญญา อุปนิสัย อารมณ์และร่างกาย (อรุณ รักธรรม, 2527 : 200) จากความหมายข้างต้นจึงอาจ กล่าวได้ว่า คุณลักษณะด้านบุคลิกภาพ หมายถึง ลักษณะต่าง ๆ ที่รวมกันอยู่ในตัวบุคคลและ การแสดงออกทางพฤติกรรมที่สามารถสังเกตเห็นได้จากกิริยาท่าทาง วาจา การกระทำ และ อารมณ์ เป็นต้น

ก้อ สวัสดิพานิชย์ (2519 : 105-112) จำแนกการพิจารณาบุคลิกภาพ ออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1. อุปนิสัยของคนซึ่งเป็นพื้นฐานของการแสดงพฤติกรรม ได้แก่ ความกล้าหาญ กับความรอบคอบ ความเยือกเย็นกับความเจ้าอารมณ์ การคิดการณ์ไกลกับการคิดเฉพาะหน้า

ความฝึกฝนทางศิลปะกับการเป็นนักปฏิบัติ ความเชื่อถือในศาสนากับความเชื่อถือในวิทยาศาสตร์

2. คุณลักษณะประจำตัวของบุคคล ซึ่งได้แก่ ร่างกาย รูปร่างหน้าตา และกิริยาท่าทาง

3. บทบาทของบุคคล บทบาทเป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพ ซึ่งจะแสดงออกตามเพศ วัย อาชีพ ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมและตำแหน่ง

การมีบุคลิกภาพที่ดีและเหมาะสม เป็นสิ่งจำเป็นและมีความสำคัญต่อผู้นำหรือผู้บริหารเป็นอย่างยิ่ง เพราะบุคลิกภาพมีผลโดยตรงต่อกิจการงานของผู้บริหาร (วุฒิชัย จ่านงค์, 2523 : 259) โดยบุคลิกภาพที่ดีจะชวนให้ผู้อื่นศรัทธาและมีความนิยมชมชอบ ซึ่งทำให้กลายเป็นผู้นำได้ง่ายขึ้น เพราะบุคลิกภาพที่ใครเห็นใครชอบจะดึงดูดใจและจูงใจคน ทำให้มิตรภาพระหว่างกันอย่างรวดเร็ว การมีบุคลิกภาพที่ดีจะเป็นรากฐานให้บุคคลสร้างตัวเป็นผู้นำได้ง่าย (อุทัย หิรัญโต, 2524 : 55) ดังนั้น บุคลิกภาพที่ดีนับเป็นคุณลักษณะผู้นำที่สำคัญตำแหน่งหนึ่งของผู้บริหารที่จะขาดเสียมิได้

บุคลิกภาพที่ดีของผู้นำหรือผู้บริหาร (เสถียร เหลืองอร่าม, 2527 : 37 ; นาวิรังสิวารักษ์, 2527 : 63-65 ; จุฬา บุรีภักดี, 2529 : 22-25 และ เสน่ห์ ศรีสุวรรณ, 2533 : 81-86) สรุปได้ดังนี้

1. เขามีปัญญาไหวพริบปฏิภาณดี
2. สุขภาพร่างกายแข็งแรงดี
3. มีความอดทนต่ออุปสรรคนานาประการ
4. มีความมั่นใจเพียร ขยันขันแข็ง
5. มีความสดชื่น ร่าเริงแจ่มใส
6. มีความสะอาด ปราณีดี เรียบร้อย
7. มีเหตุผล และมีน้ำใจเป็นนักกีฬา
8. มีความจริงใจ และเป็นมิตรกับคนทั่วไป
9. อยากช่วยเหลือผู้อื่นและอุทิศตนเพื่อส่วนรวม
10. มีความเชื่อมั่นในตนเอง
11. มีความกระตือรือร้น
12. มีความริเริ่มสร้างสรรค์
13. มีมนุษยสัมพันธ์และติดต่อสัมพันธ์กับคนอื่นได้ดี
14. มีความสามารถเข้าสังคมได้ดี
15. ไม่เห็นแก่ตัว
16. มีสุขภาพจิตดี มีอารมณ์ขันและมั่นคง
17. ยอมรับการติชม วิพากษ์วิจารณ์และคำแนะนำจากคนอื่นได้
18. มีความสามารถในการพูดและเขียนอย่างมีประสิทธิภาพ
19. ความเป็นผู้จักประนีประนอม
20. มีความเป็นนักสู้
21. มีความรับผิดชอบ
22. มีฐานะทางเศรษฐกิจดี
23. สามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งต่าง ๆ ได้ดี
24. มีความสามารถคาดการณ์ข้างหน้าได้ และ
25. แต่งกายเรียบร้อยเหมาะสมสวยงาม

สรุปได้ว่า คุณลักษณะด้านบุคลิกภาพของผู้บริหารสถานศึกษาที่เอื้อต่อพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 คือการมีบุคลิกภาพที่ดีและเหมาะสม กล่าวคือ มีความสุภาพอ่อนโยน มีมารยาททางสังคมดี มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เห็นอกเห็นใจผู้อื่น เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว มีความมั่นคงทางอารมณ์และมั่นใจเป็นตัวของตัวเอง มีความสุขุมรอบคอบและความรวดเร็วในการตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง มีความคิดริเริ่ม

สร้างสรรค์ กระตือรือร้นกระฉับกระเฉงในการทำงานและมีสุขภาพร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง มุ่งหวังให้ผู้บริหารการศึกษามีบุคลิกภาพที่ดีในอันที่จะปฏิบัติงานให้ลุล่วงสำเร็จไปด้วยดี โดยมุ่งหวังคุณภาพและประสิทธิภาพเป็นสำคัญ

7.2 พระราชบัญญัติการศึกษาเกี่ยวกับคุณลักษณะด้านภาวะผู้นำของผู้บริหาร

สถานศึกษา

ภาวะผู้นำหรือความเป็นผู้นำ (Leadership) หมายถึง พฤติกรรมที่เป็นอิทธิพล ที่ทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาร่วมมือทำงานให้สำเร็จตามจุดมุ่งหมาย (Glueod, 1977 : 138) ความเป็นผู้นำ จึงเป็นกระบวนการในการจูงใจบุคคลในองค์การให้ตั้งใจทำงานให้ประสบผลสำเร็จ โดยอาศัยกระบวนการติดต่อสื่อสาร หรือความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชาหรือผู้นำกับผู้ใต้บังคับบัญชาหรือผู้ตาม เพื่อให้ปฏิบัติตามที่ผู้นำต้องการ ดังนั้น การดำเนินงานขององค์การ จะบรรลุวัตถุประสงค์หรือมีประสิทธิภาพเพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับสมรรถภาพในการนำหรือ การใช้ความเป็นผู้นำของผู้บริหารเป็นสำคัญ (Stewart, 1985 : 62)

คุณลักษณะด้านภาวะผู้นำ หมายถึง ความสามารถในการชักจูงใจให้ผู้อื่นปฏิบัติ ในสิ่งที่ผู้นำหรือผู้บริหารต้องการ รวมทั้งความสามารถในการเข้าใจถึงสภาพและความแตกต่าง ของมนุษย์ ความสามารถในการจูงใจ และให้กำลังใจแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาในการปฏิบัติงาน และความสามารถในการแสดงพฤติกรรมการบริหารให้เหมาะสมกับสถานการณ์ (จักรพรรดิ วัฒนา, 2538 : 8)

วิจิตร วรตบางกูร (2525 : 74-80) ศึกษาพบว่า ผู้บริหารที่สามารถปฏิบัติงาน ได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น จะต้องมียุทธลักษณะที่สำคัญ กล่าวคือ ความเป็นผู้นำที่มีอิทธิพลเหนือคนอื่นในกลุ่ม มีความรู้และประสบการณ์ในการบริหารงาน มีมนุษยสัมพันธ์ สามารถ เข้ากับบุคคลอื่นและผู้ร่วมงานได้ มีความรู้กว้างขวางเกี่ยวกับงานในหน้าที่ ตลอดจนมีความ สามารถจำสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งผู้ร่วมงานและลักษณะงานได้ดี ซึ่งจะทำให้ผู้ร่วมงานเกิดความ ศรัทธาเลื่อมใส มีคุณธรรม และสามารถเป็นตัวอย่างที่ดีของบุคคลอื่นได้

กิติ ตย์กตานนท์ (2536 : 71) กล่าวถึง คุณลักษณะที่ดีของผู้นำที่เกี่ยวข้องกับ ความเป็นผู้นำในการบริหารงาน ได้แก่ ความเป็นธรรม ความสามารถในการจูงใจคน การควบคุมตนเอง การตัดสินใจ กับการใช้ดุลพินิจที่ดีและถูกต้อง มีความกล้าหาญ เด็ดขาดจริงจัง ไม่โอ้อวดมีความอดทน หนักแน่นและรู้จักบังคับใจตนเอง ยกย่องให้เกียรติและให้ความไว้วางใจ ผู้ใต้บังคับบัญชา

กิเซลลี (Ghiselli, 1971 : 39-94) ได้ศึกษาเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้นำพบว่า คุณลักษณะของผู้นำที่มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการปฏิบัติงาน มีอยู่ 7 ประการ ได้แก่ ความสามารถในการสั่งการ ความรอบรู้งาน ความสามารถในการตัดสินใจ ความมั่นใจในตนเอง ความต้องการความสำเร็จในอาชีพ ความต้องการความสำเร็จในชีวิต และความไม่ผูกติดกับตำแหน่งโดยแบ่งคุณลักษณะดังกล่าวออกเป็น 3 ด้าน คือ ด้านความสามารถ ด้านบุคลิก ลักษณะและด้านการจูงใจ ซึ่งผลการศึกษานี้ แกนนอน (Gannon, 1982 : 384-391) ได้นำออกเผยแพร่และอธิบายความหมายของคุณลักษณะของผู้นำดังกล่าวไว้ดังนี้

1. ความสามารถในการสั่งการ (Supervisory Ability) หมายถึง ความสามารถที่จะชี้แนะหรือชี้แนะงานของคนอื่นและสามารถที่จะจัดองค์การหรือบูรณาการกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะช่วยส่งเสริมให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มได้ง่ายขึ้น

2. ความรอบรู้งาน (Intelligence) หมายถึง ความสามารถที่จะตัดสินใจให้เหตุผลและความสามารถเกี่ยวกับความคิดนามธรรมและมโนภาพ ความสามารถที่จะเรียนรู้ยังเห็นสังเคราะห์และวิเคราะห์ได้

3. ความสามารถในการตัดสินใจ (Decisiveness) หมายถึง ความพร้อมที่จะตัดสินใจอย่างฉับพลันด้วยความเชื่อมั่น ไม่ลังเลในการตัดสินใจ

4. ความมั่นใจในตนเอง (Self - Assurance) หมายถึง ขอบเขตที่บุคคลรู้ตัวเองว่ามีประสิทธิภาพในการแก้ปัญหา การตัดสินใจถูกต้องและเชื่อมั่นในตนเองว่า มีความสามารถพอที่จะแก้ปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้

5. ความต้องการความสำเร็จในอาชีพ (Need for Occupational Achievement) หมายถึง ขอบเขตที่บุคคลแสวงหาความรับผิดชอบ และเกียรติศักดิ์เกี่ยวกับตำแหน่งที่สูงขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ความต้องการนี้เป็นความต้องการความสำเร็จในอาชีพนั่นเอง

6. ความต้องการความสำเร็จในชีวิต (Need for Self - Actualization) หมายถึง ขอบเขตที่บุคคลแสวงหาโอกาสที่จะใช้ปัญญาหรือความสามารถของตนให้เต็มที่อย่างอิสระในการทำกิจกรรมที่สำคัญ โดยที่ความสำเร็จนั้นจะส่งผลถึงสังคมส่วนรวมด้วย

7. ความไม่ผูกติดกับตำแหน่ง (Low Need for Job Security) หมายถึง การที่บุคคลไม่ยึดถือเอาการทำงานเพื่อตำแหน่ง ทำการปกป้องงานหรือสถานภาพเป็นสำคัญ พยายามแสวงหาการมอบหมายงานที่ตนเองปลอดภัย พยายามหลีกเลี่ยงเรื่องที่ตนเองต้องถูกตรวจสอบหรือถูกประเมินถือเอาสิ่งที่ตนเองคุ้นเคยเป็นของดีส่วนสิ่งไม่คุ้นเคยเป็นของเลวไป

สรุปได้ว่า ผู้บริหารจะต้องมีภาวะความเป็นผู้นำที่เอื้อต่อพระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ พ.ศ. 2542 คือจูงใจให้ผู้ใต้บังคับบัญชาให้ความร่วมมือทำงานจนสำเร็จตามจุดมุ่งหมาย โดยอาศัยกระบวนการติดต่อสื่อสารหรือความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้

บังคับบัญชา และมีลักษณะของผู้นำคือมีความกล้าตัดสินใจ รับผิดชอบ รับฟังความคิดเห็นของเพื่อนร่วมงานและผู้อื่น ใช้อำนาจหน้าที่อย่างชอบธรรมทำให้ผู้ร่วมงาน ผู้ปกครอง ชุมชนเชื่อมั่นและศรัทธาคนได้ มุ่งความสำเร็จของทีมงานมากกว่าความสำเร็จของตน มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความสามารถในการตัดสินใจโดยใช้ข้อมูลเหตุผลที่เหมาะสม สามารถแสดงบทบาทตามสถานการณ์ได้อย่างเหมาะสม และสามารถชี้แนะแนวทางการทำงาน ด้านการศึกษาแก่ชุมชนและสังคมได้

7.3 พระราชบัญญัติการศึกษากับคุณลักษณะด้านทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา

ทักษะทางการบริหาร (Administrative Skills) หมายถึง ความรู้ ความชำนาญ และความสามารถในการดำเนินกิจกรรมการบริหาร เพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ผู้บริหารหรือผู้นำที่มีความสามารถในการบริหารงาน ต้องมีทักษะเกี่ยวกับการบริหารงานที่ตนรับผิดชอบจึงจะทำให้การบริหารงานนั้นประสบผลสำเร็จได้ด้วยดี (กิติมา ปรีดีติลก, 2529 : 274) ทักษะทางการบริหารเป็นคุณสมบัติจำเป็นที่ผู้บริหารจะต้องมีเพื่อช่วยให้การบริหารงานเกิดผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ (ถวิล เกื้อกลางศ์, 2530 : 38) เนื่องจากลักษณะของการบริหารจะครอบคลุมถึงกระบวนการบริหาร ภารกิจของการบริหารและทักษะในการบริหารด้วย (วิจิตร ศรีสะอาด, 2526 : 68-69) เกี่ยวกับทักษะทางการบริหารนี้ แนวคิดที่ได้รับการยอมรับกันโดยทั่วไป คือแนวคิดของ แคทซ์ (Katz, 1955 : 32-42.) ซึ่งกล่าวว่า ทักษะที่ จำเป็นในการบริหารงานของ ผู้บริหาร มี 3 ประการ คือ

1. ทักษะด้านความรู้ความเข้าใจ (Conceptual Skill) หรือทักษะด้านมโนคติ หมายถึงความสามารถของผู้บริหารในการเข้าใจหน่วยงานที่สังกัดในทุกลักษณะ และขั้นตอนอย่างละเอียดสามารถมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างงานด้านต่าง ๆ ในองค์กรหรือหน่วยงานได้อย่างชัดเจนและการที่มีการเปลี่ยนแปลงในบางส่วนของงาน จะมีผลกระทบต่อส่วนอื่นได้รวมทั้งเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานที่ตนสังกัดกับหน่วยงานอื่น ๆ ในการบริหารมีกิจกรรมหลายอย่างที่ ผู้บริหารต้องใช้ทักษะด้านนี้ เช่น การกำหนดนโยบาย การวางแผนการตัดสินใจ การประสานงานและการแก้ปัญหาตามข้อขัดแย้ง เป็นต้น

2. ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ (Human Skill) หมายถึง ความสามารถและความชำนาญของผู้บริหารในการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพอันได้แก่ความสามารถในการประสานงานกับผู้บังคับบัญชา เพื่อให้ได้รับการสนับสนุนและการยอมรับ ความสามารถในการประสานความร่วมมือจากผู้ร่วมงานการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานอื่นที่จะร่วมมือกับหน่วยงานของตนตลอดจนการสร้างภาพพจน์ที่ดีให้กับหน่วยงาน เพื่อให้เกิดความศรัทธาเชื่อ

ถือและไว้วางใจ กิจกรรมที่ผู้บริหารจะต้องใช้ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์นี้มี อาทิเช่น การพูด การสร้างขวัญและกำลังใจ การประสานงานและการเผยแพร่ผลงานต่าง ๆ

3. ทักษะด้านเทคนิควิธีการ (Technical Skill) หมายถึง ความรู้ความเข้าใจ ความสามารถและความชำนาญในการปฏิบัติงานเฉพาะด้าน โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับระเบียบวิธีการกระบวนการ การดำเนินการ เครื่องมือและเทคนิคที่สำคัญของงานนั้นๆ กิจกรรมที่ผู้บริหารต้องใช้ทักษะในด้านนี้ ได้แก่ การวางแผนงานหรือโครงการ การติดต่อสื่อสาร ทักษะกระบวนการกลุ่มการจัดการหรือการอำนวยความสะดวก เป็นต้น

คุนยและเวริช (Koontz and Wehrich, 1990 : 7) ได้ศึกษาพบว่าทักษะด้านการออกแบบ (Design Skill) เป็นทักษะที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้บริหารสามารถดำเนินการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นให้บังเกิดผลดี ทักษะด้านนี้เป็นการวางแผนอย่างชาญฉลาด มีการคาดการณ์ถึงปัญหาที่จะเกิดขึ้น และวางแผนแก้ปัญหาไว้ในเบื้องต้น หรือการเผชิญปัญหาที่เกิดขึ้น ในทุกรูปแบบ ผู้บริหารที่มีทักษะด้านการออกแบบก็จะสามารถใช้การออกแบบ เพื่อแก้ปัญหาวิธีใดวิธีหนึ่งยุติปัญหาได้

ไวลส์ (Wiles, 1955 : 13) กล่าวว่า ทักษะทางการบริหารที่จำเป็นสำหรับผู้บริหาร คือ 1. ทักษะในการเป็นผู้นำ (Skill in Leadership) 2. ทักษะในมนุษยสัมพันธ์ (Skill in Human Relation) 3. ทักษะในกระบวนการหมู่พวก (Skill in Group Process) 4. ทักษะในการบริหารบุคคล (Skill in Personal Administration) และ 5. ทักษะในการประเมินผล (Skill in Evaluation)

มินท์ซเบอร์ก (Mintberg, 1973 : 27-28) มีแนวคิดเกี่ยวกับทักษะในการบริหารที่จำเป็นสำหรับผู้บริหารควรประกอบด้วย 1. ทักษะกระบวนการกลุ่ม 2. ทักษะความเป็นผู้นำ 3. ทักษะการแก้ปัญหาความขัดแย้ง 4. ทักษะการจัดข้อมูลข่าวสาร 5. ทักษะการตัดสินใจ 6. ทักษะการแสวงหาและใช้ทรัพยากร 7. ทักษะการเป็นผู้ริเริ่ม และ 8. ทักษะความเข้าใจในบทบาทหน้าที่

วินัย เกษมเศรษฐ์ (2521 : 47-56) กล่าวว่า ผู้บริหารที่ดีมีความสามารถต้องมีความรู้และทักษะ โดยทักษะที่จำเป็นสำหรับผู้บริหาร ประกอบด้วย

1. ทักษะทางเทคนิค (Technical - Managerial Skills) คือ ทักษะในด้านการเงินและบัญชี การจัดหา งานบริหารบุคคล ระเบียบงานสารบรรณ การจัดระบบงาน เป็นต้น

2. ทักษะในการครองตน (Human - Managerial Skills) คือ ทักษะในการกระตุ้นหรือจูงใจให้ทำงานตามหน้าที่และความรับผิดชอบ การติดต่อประสานงาน การแสดงสภาพผู้นำ การรู้จักประนีประนอมและการสร้างขวัญ เป็นต้น

3. ทักษะในการจัดการศึกษา (Technical-Educational Skills) คือ ทักษะในการจัดการเรียนการสอนให้เกิดผลในทางปฏิบัติ ตามจุดมุ่งหมายของการศึกษาของหลักสูตรและของวิชาการพัฒนาหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ให้เกิดผลในทางปฏิบัติ

4. ทักษะในการสร้างความคิด (Speculative Creative Skills) คือ ทักษะในการคาดการณ์ล่วงหน้าในลักษณะที่สามารถทำให้องค์กรปฏิบัติงานตามหน้าที่และความรับผิดชอบได้อย่างสมบูรณ์และมีบริการที่สนองความต้องการได้

สรุปได้ว่า ผู้บริหารจะต้องมีทักษะในด้านการบริหารที่เอื้อต่อพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มีความรู้ความชำนาญและความสามารถในการดำเนินกิจกรรมการบริหารเพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ รวมทั้งมีความสามารถในการประสานงานสร้างความร่วมมือระดมสรรพกำลังตลอดจนทรัพยากรจากท้องถิ่นมาใช้ในการปฏิบัติงาน มีความสามารถในการประชาสัมพันธ์โดยมีความรู้ความเข้าใจในทักษะการเรียนรู้ของผู้เรียนและชุมชนในการสืบสานทางวัฒนธรรมและความก้าวหน้าทางวิชาการได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีความสามารถและเทคนิคในการแก้ปัญหาและข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นในการปฏิบัติงาน โดยอาศัยหลักธรรมและผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นเป้าหมาย

7.4 พระราชบัญญัติการศึกษากับคุณลักษณะด้านด้านวิชาชีพของผู้บริหาร

สถานศึกษา

คุณลักษณะด้านวิชาชีพ หมายถึง ความรู้และประสบการณ์ที่เกี่ยวกับวิชาชีพหรืองานที่ต้องปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ ซึ่งจะตรงกับลักษณะงานในตำแหน่งของผู้บริหารนั้น ๆ (สมเกียรติ เจริญฉิม, 2532:15) คุณลักษณะด้านวิชาชีพนี้จะเกี่ยวข้องกับทักษะการปฏิบัติงานและภาวะผู้นำของผู้บริหารอย่างใกล้ชิด

จุมพล สวัสดิยากร (2520 : 328-331) กล่าวถึง คุณลักษณะด้านวิชาชีพของผู้บริหารไว้ 9 ประการ คือ 1. ความสามารถในการวางแผนปฏิบัติงาน 2. ความสามารถในการจัดองค์การ และจัดบุคคลให้เข้ากับงาน 3. ความสามารถในการควบคุมและการใช้จ่ายเงิน 4. ความสามารถในการประชาสัมพันธ์ 5. ความสามารถในการประสานงาน 6. ความสามารถในการบำรุงขวัญผู้ร่วมงาน 7. ความสามารถในการบังคับบัญชาผู้ร่วมงาน 8. ความสามารถในการประเมินผลงาน และ 9. ความสามารถในการปรับปรุงงานให้ดีขึ้นอยู่เสมอ

อภิรมย์ ณ นคร (2521 : 12-13) ได้ให้ความเห็นไว้ว่า ผู้บริหารการศึกษาต้องอาศัยทั้งสมรรถภาพส่วนตัวและด้านอาชีพในการบริหารงานสมรรถภาพทางด้านอาชีพ มีดังนี้ คือ 1. พื้นฐานการศึกษาที่สูงพอ 2. มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในศาสตร์ที่เกี่ยวกับการบริหารการศึกษา 3. มีประสบการณ์มาก่อนอย่างเพียงพอ 4. มีความสามารถต่อการทำงานเป็นกลุ่ม

นพพงษ์ บุญจิตราคุลย์ (2527 : 33-40) ให้แนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะด้านวิชาชีพไว้ว่าเป็นความสามารถในการใช้ความรู้และเครื่องมือทางการบริหาร ความสามารถในการจูงใจคน ความสามารถในการตัดสินใจทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ และความสามารถในการคิดวิเคราะห์วางนโยบายและแผนงาน

ประชุม รอดประเสริฐ (2527 : 59) ได้ระบุถึงคุณลักษณะที่ผู้บริหารควรมี และเป็นคุณลักษณะที่จะทำให้วิชาชีพการเป็นนักบริหารประสบผลสำเร็จ มีดังนี้คือ 1. เป็นผู้มีความรู้เฉลียวฉลาด มีความรู้ทันต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ และมีความเป็นปัจจุบันเสมอ 2. เป็นผู้มีความสามารถในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ดี 3. เป็นผู้มีเมตตาธรรมและความยุติธรรม 4. เป็นผู้ที่ใช้เวลาให้กับหน่วยงานอย่างแท้จริงและเอาจริงเอาจังกับงานในหน้าที่รับผิดชอบ 5. เป็นผู้มีจินตนาการสูงและกล้าตัดสินใจในสิ่งที่จะเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

นีซริวิช (Knezevich, 1984 : 16-18) ได้กล่าวถึงสมรรถภาพอันจำเป็นในการบริหารงานของนักบริหารซึ่งครอบคลุมเทคนิคการบริหารงานหลายเรื่อง โดยผู้บริหารต้องมีความสามารถที่จำเป็น 17 ประการ คือ ความสามารถในการกำหนดทิศทาง การปฏิบัติงาน การกระตุ้นความเป็นผู้นำ เป็นนักวางแผน เป็นผู้ตัดสินใจ เป็นนักจัดองค์การ เป็นผู้จัดการเปลี่ยนแปลง เป็นผู้ประสานงาน เป็นผู้สื่อสาร เป็นผู้แก้ความขัดแย้ง เป็นผู้แก้ปัญหา เป็นผู้จัดระบบงาน เป็นผู้บริหารการเรียนการสอน เป็นผู้บริหารงานบุคคล เป็นผู้บริหารทรัพยากร เป็นผู้ประเมินผล เป็นผู้สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน และเป็นประธานในพิธีการ

สรุปได้ว่า คุณลักษณะด้านวิชาชีพที่จำเป็นสำหรับผู้บริหารการศึกษาที่เอื้อต่อพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มีดังนี้คือ 1. ความสามารถในการสั่งการ 2. ความรอบรู้งานในหน้าที่ความรับผิดชอบ 3. ความสามารถในการวางแผนปฏิบัติงาน 4. ความสามารถในการจัดองค์การ 5. ความสามารถในการประสานงาน 6. ความสามารถในการบังคับบัญชาผู้ร่วมงาน 7. ความสามารถในการบริหารงานบุคคล 8. ความสามารถในการแก้ปัญหาและความขัดแย้ง 9. ความสามารถในการปกครองบังคับบัญชา 10. ความสามารถในการควบคุมการใช้จ่ายเงิน 11. ความสามารถในการใช้ความรู้และเครื่องมือทางการบริหาร 12. ความสามารถในการปรับปรุงและพัฒนางานและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง 13. ความสามารถในการทำงานเป็นกลุ่ม 14. ความสามารถในการติดตามและประเมินผล 15. ความสามารถในการติดต่อสื่อสาร 16. ความต้องการความสำเร็จในอาชีพและในชีวิต 17. ความมีประสบการณ์ในวิชาชีพมาก่อน 18. ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในศาสตร์เกี่ยวกับการบริหารการศึกษาและ 19. มีความเชี่ยวชาญในหน้าที่ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ทั้งหกด้านที่ ต้องการพัฒนาการศึกษาของไทยโดยจัดสาระของหลักสูตรให้สอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดการเรียนการสอนโดยเน้นเด็กเป็นศูนย์กลาง ประสานงานร่วมมือกับชุมชนในการพัฒนางานวิชาการและภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้

ตลอดชีวิต มุ่งเน้นการประกันคุณภาพการศึกษาและระดมทรัพยากรจากแหล่งชุมชนมาใช้ในการจัดการศึกษา

8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

8.1 งานวิจัยในประเทศ

อนันต์ มาสวัสดิ์ (2528 : 43-44) ได้ทำการวิจัยเรื่องคุณลักษณะของครูใหญ่ที่พึงปรารถนาตามทัศนะของครูประถมศึกษาจังหวัดพิษณุโลก กลุ่มตัวอย่างเป็นครูและครูใหญ่สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพิษณุโลก ผลการวิจัยพบว่าครูเพศชายและเพศหญิงมีทัศนะเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงปรารถนาไม่แตกต่างกัน โดยครูส่วนใหญ่เห็นว่าคุณลักษณะที่พึงปรารถนาตามทัศนะของครูประถมศึกษาจังหวัดพิษณุโลกคือ การปกครองบังคับบัญชาโดยยึดหลักพรหมวิหาร 4 มีความรู้ความสามารถในการบริหารกิจการโรงเรียน มีความยุติธรรมใจกว้างยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ใจคอหนักแน่นมีอารมณ์มั่นคง มีความประพฤติดียึดเป็นแบบอย่างได้ มีความเข้มแข็งเด็ดเดี่ยวและกล้าตัดสินใจ ปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้ดี มีสุขภาพอนามัยแข็งแรงและสมบูรณ์ และแต่งกายเหมาะสมกับกาลเทศะและสภาวะเรียบร้อย

สาคร จันทรทองอ่อน (2536 : 116-117) ได้ทำการวิจัยเรื่อง คุณลักษณะของผู้บริหารโรงเรียนที่เป็นจริงและพึงประสงค์ ตามทัศนะของครูอาจารย์สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครศรีธรรมราช ในการศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาลักษณะของผู้บริหารโรงเรียนที่เป็นจริงและพึงประสงค์ตามทัศนะของครู อาจารย์สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อทราบระดับ จัดลำดับ และเปรียบเทียบคุณลักษณะของผู้บริหารโรงเรียนที่เป็นจริงและที่พึงประสงค์ ตามทัศนะของครูสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครศรีธรรมราชที่แตกต่างกันในด้านเพศ ประสบการณ์ในการทำงาน และขนาดของโรงเรียนที่ปฏิบัติงาน โดยใช้ประชากรกลุ่มตัวอย่างจากครู อาจารย์ 9,610 คน สุ่มเป็นกลุ่มตัวอย่าง 368 คน โดยวิธีการสุ่มตามตารางเลขสุ่ม เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเองประกอบด้วย แบบสำรวจเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ชาย และแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าคะแนนเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่า t-test ผลการวิจัยพบว่า ครู อาจารย์ ที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานต่างกัน มีทัศนะต่อคุณลักษณะของผู้บริหารโรงเรียนที่เป็นจริงและพึงประสงค์ไม่แตกต่างกัน

ประสิทธิ์ พรหมรักษ์ (2538 : 115-117) ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาคุณลักษณะประธานกลุ่มโรงเรียนตามความต้องการของผู้บริหารโรงเรียนและครูอาจารย์ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสงขลา การวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อทราบระดับความต้องการคุณลักษณะของประธานกลุ่มโรงเรียนตามทัศนะของผู้บริหารโรงเรียนและครูอาจารย์โรงเรียน

ประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสงขลา เพื่อเปรียบเทียบความต้องการคุณลักษณะของประธานกลุ่มโรงเรียน ตามทัศนะของผู้บริหารโรงเรียนและครูอาจารย์โรงเรียน ประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสงขลา ที่แตกต่างกันด้านวัยวุฒิ คุณวุฒิ และประสบการณ์การปฏิบัติงาน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน จำนวน 198 คน และครูอาจารย์ จำนวน 349 คน รวม 547 คน เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 59 ข้อ ซึ่งเป็นคำถามเกี่ยวกับความต้องการคุณลักษณะของประธานกลุ่มโรงเรียน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าคะแนนเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบสมมุติฐานโดยใช้ค่า t - test ผลการวิจัยพบว่า ความต้องการคุณลักษณะของประธานกลุ่มโรงเรียนตามทัศนะของผู้บริหารโรงเรียนและครูอาจารย์สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา ที่มีวัยวุฒิ คุณวุฒิ และประสบการณ์ในการปฏิบัติงานต่างกันโดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน

อุบล ทองพันธ์ (2543 : 104-109) ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาพฤติกรรมผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาที่เฝ้าต่อพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ตามความคิดเป็นของครูประถมศึกษาจังหวัดพิษณุโลก ในการวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาพฤติกรรมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาตามความคิดเห็นของครูประถมศึกษาในจังหวัดพิษณุโลก กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยครูประถมศึกษาจำนวน 325 คน จำแนกเป็นครูในเมือง 202 คน ครูในชนบท 123 คน ซึ่งได้มาโดยวิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้น เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง แบ่งออกเป็น 2 ตอนคือ ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามวัดเจตคติประมาณค่า 7 ระดับ ของออสกู๊ด (Osgood) เพื่อวัดพฤติกรรมผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา จำนวน 30 ข้อ สถิติใช้ค่าเฉลี่ยร้อยละ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน t - test และ F - test ผลการวิจัยพบว่า ครูเพศหญิงและครูเพศชายมีความคิดต่อพฤติกรรมผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาจังหวัดพิษณุโลกไม่แตกต่างกัน

พิชณต โดกทอง (2544 : 121-125) ได้ทำการวิจัยเรื่องคุณลักษณะที่เป็นจริงและพึงประสงค์ของผู้บริหารตามทัศนะของพนักงานครูเทศบาลในโรงเรียนสังกัดเทศบาลเขตการศึกษา 7 ในการศึกษาครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาคุณลักษณะที่เป็นจริงและพึงประสงค์ของผู้บริหารโรงเรียนตามทัศนะของครูเทศบาล ด้านความรู้ ด้านความสามารถ ด้านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ด้านบริการสังคม ด้านบุคลิกภาพ และด้านคุณธรรมจริยธรรม และเพื่อเปรียบเทียบทัศนะของพนักงานครูเทศบาลต่อคุณลักษณะที่เป็นจริงและพึงประสงค์ของผู้บริหารโรงเรียน จำแนกตามเพศ ประสบการณ์การทำงาน และอายุ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นพนักงานครูเทศบาลในโรงเรียนสังกัดเทศบาล เขตการศึกษา 7 โดยการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) จากประชากรแต่ละกลุ่มย่อย 20 % ของพนักงานครูเทศบาล

ได้จำนวน 312 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามตามทัศนะของพนักงานครูเทศบาลเกี่ยวกับคุณลักษณะที่เป็นจริงและพึงประสงค์ของผู้บริหารโรงเรียน มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) และแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าสถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ย และการทดสอบ t -test แบบ Independent ผลการวิจัยพบว่า 1) ผลการศึกษาคุณลักษณะที่เป็นจริงและพึงประสงค์ของผู้บริหารโรงเรียนตามทัศนะของพนักงานครูเทศบาลในโรงเรียนสังกัดเทศบาล เขตการศึกษา 7 ในด้านความรู้ ด้านความสามารถ ด้านความคิดสร้างสรรค์ ด้านบริการสังคม ด้านบุคลิกภาพ และด้านคุณธรรมจริยธรรม พบว่าพนักงานครูเทศบาลมีทัศนะต่อคุณลักษณะที่เป็นจริงและพึงประสงค์ของผู้บริหารโรงเรียนทุกด้านอยู่ในระดับมาก 2) ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลในโรงเรียนสังกัดเทศบาลเขตการศึกษา 7 จำแนกตามเพศและประสบการณ์พบว่า มีทัศนะต่อคุณลักษณะที่เป็นจริงและพึงประสงค์ของผู้บริหารโรงเรียนทั้ง 6 ด้านไม่แตกต่างกัน

วิศาล รอดกำเนิด (2543 : 88-93) ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาพฤติกรรมผู้นำของผู้บริหารโรงเรียน ตามทัศนะของผู้สอนโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดเทศบาลเขตการศึกษา 7 ในการศึกษาครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาระดับพฤติกรรมผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนตามทัศนะของผู้สอนโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดเทศบาลเขตการศึกษา 7 เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนตามทัศนะของผู้สอนโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดเทศบาลเขตการศึกษา 7 โดยการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) จำนวน 312 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสอบถามที่มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) และแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าสถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมุติฐานด้วยค่า t -test และ F -test ผลการวิจัยพบว่า ครูผู้สอนมีทัศนะต่อพฤติกรรมผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนอยู่ในระดับมาก และครูผู้สอนที่มีวุฒิการศึกษาต่างกันมีทัศนะต่อพฤติกรรมผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนไม่แตกต่างกัน

สุภาพร กิตินันท์ (2543 : 97-99) ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาและครูตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดพิษณุโลก ปีการศึกษา 2542 โดยศึกษาและเปรียบเทียบบทบาทหน้าที่ของผู้บริหาร 6 ด้าน คือการจัดทำสาระของหลักสูตรให้สอดคล้องกับท้องถิ่น ด้านการสนับสนุนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ด้านการสนับสนุนการกระจายอำนาจ และประสานความร่วมมือกับชุมชนเพื่อพัฒนางานวิชาการ ด้านการสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิต ด้านการประกันคุณภาพการศึกษา และมาตรฐานการศึกษา ด้านการระดมทรัพยากรทุกแหล่งชุมชนมาใช้ในการจัดการศึกษา และ

ศึกษาบทบาทหน้าที่ของครูที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง 3 ด้าน คือ ด้านการเตรียมการ ด้านการดำเนินการ และด้านการประเมินผล กลุ่มตัวอย่างคือผู้บริหารและครูโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา ปีการศึกษา 2542 โดยการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) จำนวน 300 คน จำแนกเป็นผู้เรียนจำนวน 100 คน และครูจำนวน 200 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสอบถามประเภทมาตราส่วนประเมินค่า สถิติที่ใช้คือ ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) และค่า t -test ผลการวิจัยพบว่าผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา มีบทบาทหน้าที่ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดพิษณุโลกในภาพรวมทุกด้านอยู่ในระดับมากที่สุด

8.2 งานวิจัยต่างประเทศ

แมกนุสัน (Magnuson, 1971 : 78-91) ได้ทำการวิจัยเรื่องคุณลักษณะของผู้จัดการโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จในประเทศสหรัฐอเมริกา โดยจำแนกคุณลักษณะของผู้จัดการโรงเรียนออกเป็น 2 ลักษณะคือ คุณลักษณะด้านอาชีพ คุณลักษณะด้านส่วนตัว พบว่าคุณลักษณะทั้งสองด้านมีดังนี้คือ 1) คุณลักษณะด้านวิชาชีพ ได้แก่ มีความสามารถในการติดต่อและเข้ากับผู้อื่นได้ดี มีความรู้ในสาขาวิชาชีพได้ดี รู้จักมอบหมายงานให้ผู้อื่นทำ ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ ให้ผู้ร่วมงานมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เป็นผู้ที่น่าเชื่อถือและมีเวลาสำหรับผู้ร่วมงาน มีความสนใจในบุคคลอื่นๆ มีความสามารถในการวางแผน รับฟังความคิดเห็นจากบุคคลอื่นๆ และรู้จักใช้ช่องทางแห่งอำนาจหน้าที่ 2) คุณลักษณะส่วนตัว ได้แก่ มีวิจรณ์ญาณ และมีความยุติธรรม มีความซื่อสัตย์และความจงรักภักดี มีความรู้กว้างขวาง เป็นผู้ใช้สติไม่ใช่อารมณ์ มีความจริงใจ มีความเป็นมิตร มีอารมณ์ขัน มีใจคอกว้างขวางและเปิดเผย มีความเสมอต้นเสมอปลาย และมีความเมตตาปรานีและเอื้ออาทรต่อผู้อื่น

อดเดลมาน (Adelman, 1981 : 464-A) ได้ทำการวิจัยเรื่องรูปแบบของภาวะผู้นำ ซึ่งเป็นที่พึงประสงค์ของผู้บริหารและครูภายในโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในเมืองควินเดวิดสันเคาน์ตี ผลการวิจัยพบว่า ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญในเรื่องเกี่ยวกับความต้องการบทบาทพฤติกรรมผู้นำของตนเองที่เกี่ยวข้องกับมิติกิจสัมพันธ์และมิติมิตรสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา กับผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา นอกจากนี้ยังพบว่าครูผู้สอนในโรงเรียนประถมศึกษา มีแนวโน้มที่จะมีความต้องการให้ผู้บริหารโรงเรียนแสดงพฤติกรรมผู้นำมิตีสัมพันธ์มากกว่ามิติกิจสัมพันธ์ ส่วนครูผู้สอนโรงเรียนมัธยมศึกษาต้องการให้ผู้บริหารโรงเรียนแสดงพฤติกรรมผู้นำแบบมิติกิจสัมพันธ์มากกว่ามิติมิตรสัมพันธ์

อัล – แฮ็คคีย์ด (Al – Hadhod, 1986 : 2135 - A) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับความต้องการพฤติกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนขนาดเล็กของเมืองบาร์ทันรูจพาริชตะวันออก (East Baton Rouge Parish) ตามทัศนะของครูและ ครูใหญ่ โดยศึกษากลุ่มตัวอย่างจากครู จำนวน 360 คน และครูจากครูใหญ่ จำนวน 36 คน โดยใช้แบบสอบถาม LBDQ ผลการวิจัยพบว่า ครูที่มีประสบการณ์แตกต่างกันมีความต้องการไม่แตกต่างกัน

โรสเนอร์ (Rosener, 1986 : 2511-A) ได้ทำการวิจัยเรื่องทัศนคติที่แตกต่างกันของพฤติกรรมผู้นำของอาจารย์ใหญ่โรงเรียนประถมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า 1) พฤติกรรมผู้นำของอาจารย์ใหญ่ตามทัศนะของอาจารย์ใหญ่กับทัศนะของครูแตกต่างกัน 2) อาจารย์ใหญ่มีทัศนคติเกี่ยวกับตนเองว่าใช้การสั่งการน้อยแต่เข้าร่วมในการปฏิบัติงานมากและ 3) ตามทัศนะของครูคิดว่าขนาดของโรงเรียนไม่มีผลทำให้พฤติกรรมของอาจารย์ใหญ่แตกต่างกัน

บันดี้และฮอร์แมน (Bundy and Horman, 1990) ได้ทำการวิจัยเรื่องการเปรียบเทียบพฤติกรรมผู้นำของอาจารย์ใหญ่ในรัฐแคลิฟอร์เนีย จำแนกตามโรงเรียนระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมผู้นำที่มีประสิทธิภาพที่ต้องการวัด 6 ด้าน ได้แก่ ด้านการตั้งจุดมุ่งหมายในการทำงาน ด้านการติดต่อสื่อสาร ด้านการนิเทศการประเมินผล ด้านการจัดบรรยากาศในโรงเรียน ด้านการประสานงาน และด้านการพัฒนาบุคลากร พฤติกรรมที่จัดว่ามีประสิทธิภาพมากที่สุดของอาจารย์ใหญ่โรงเรียนทุกระดับ คือ การประสานงานและในทุกระดับไม่ปรากฏว่าพฤติกรรมใดมีความสำคัญเป็นพิเศษ

ไรซ์ (Rice, 1991 : 378-A) ได้ทำการวิจัยเรื่อง พฤติกรรมของอาจารย์ใหญ่ในโรงเรียนประถมศึกษา ตามทัศนะของอาจารย์ใหญ่และครูโรงเรียนประถมศึกษาเขตแม่น้ำซาวานาห์ตอนกลางรัฐจอร์เจียประเทศสหรัฐอเมริกา โดยทดสอบนัยสำคัญของความแตกต่างของทัศนะของอาจารย์ใหญ่และครูที่มีต่อพฤติกรรมของอาจารย์ใหญ่ในเรื่องต่อไปนี้คือ การเป็นแบบอย่าง ความสามารถในการประนีประนอม ความอดทนต่อความไม่แน่นอน ความสามารถในการโน้มน้าวจิตใจ การวางแผน ความอดทนต่อการขาดระเบียบวินัย การรู้จักบทบาทของตนเอง การมีวิจรณ์ญาณ การเน้นผลงาน ความสามารถในการคาดการณ์ได้ถูกต้อง ความสามารถในการบูรณาการ และมุ่งความเจริญก้าวหน้า ผลการวิจัยพบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญระหว่างทัศนะของอาจารย์ใหญ่และครูโรงเรียนประถมศึกษาที่มีต่อพฤติกรรมผู้นำของอาจารย์ใหญ่ในด้านความสามารถในการโน้มน้าวจิตใจคน การมีวิจรณ์ญาณ การเน้นที่ผลงาน และความสามารถในการบูรณาการ

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจะพบว่า ผู้บริหารที่ปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพและประสิทธิภาพนั้น คุณลักษณะด้านต่างๆของผู้บริหารเป็นสิ่งสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในการทำงานของบุคลากรนั่นเอง ดังนั้นผู้บริหารจึงจำเป็นต้องปรับปรุง

และ พัฒนาคุณลักษณะต่างๆของตนเองให้ถูกต้องสมบูรณ์ เพื่อส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในการทำงานของบุคลากรให้ได้ เพื่อให้คุณภาพการจัดการศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์ที่แท้จริง และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้ง 4 ด้าน ของผู้บริหารมีความสอดคล้อง ครอบคลุม ตาม บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และ เหมาะสมที่ผู้วิจัยสามารถนำไปใช้ในการศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาที่เื่อต่อการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ลักษณะทั้ง 4 ด้านคือ ด้านบุคลิกภาพ ด้านภาวะผู้นำ ด้านทักษะการบริหาร และด้านวิชาชีพที่มีอยู่ในตัวผู้บริหารหรือเกิดขึ้นกับตัวผู้บริหารจนสามารถส่งผลให้ผู้บริหารปฏิบัติงานและเื่อต่อพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ทั้งหมดทั้งปวงได้อย่างมีคุณภาพ เกิดประสิทธิภาพเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของหน่วยงานในทุกด้านอย่างครบถ้วน

กรอบความคิดในการวิจัย

